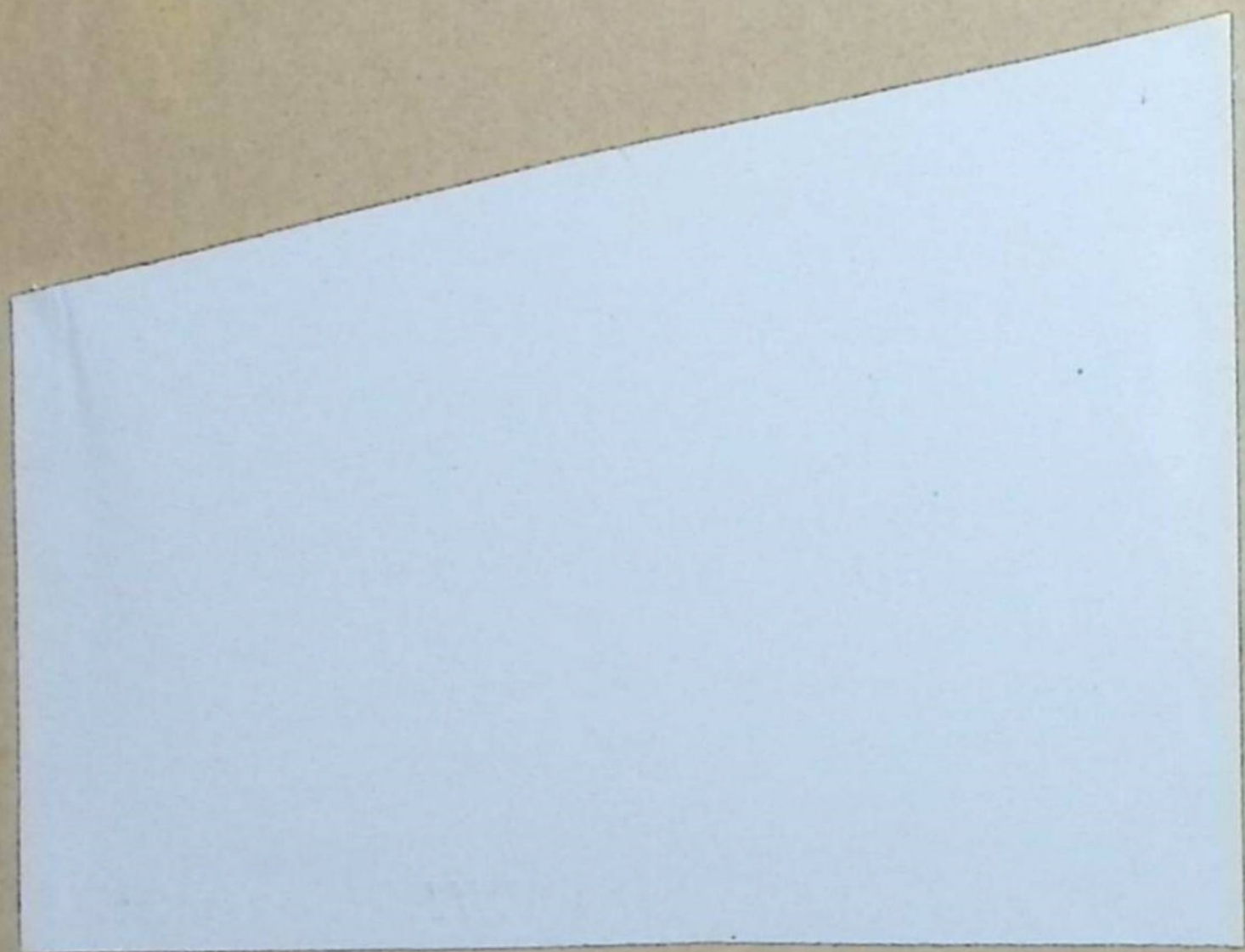


50x



414 18



ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УІЛІАМ ШЕКСПІР.

414 18

МАКБЕТ

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛІША.

Виданий з передмовою і поясненнями

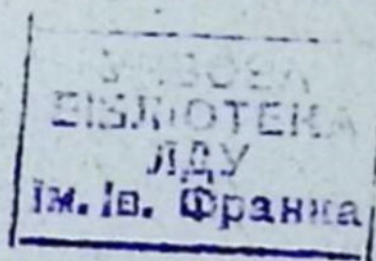
Др. Ів. Франка.



*Кабінет французознавства
12. У. м. Льв. Франка*

Т. 6. № 719

372552



У ЛЬВОВІ 1900.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під надзором І. Федварського.



ЛІТІМІ ПІСЬМІМ

МАКРЕТ

КАЛЕНДАР

Л. П. П. П. П.

Видання першого і другого року

© 1878



У ЛЬВОВІ 1878

Видання першого і другого року
від редакції Л. П. П. П.

ПЕРЕДМОВА.

I. Час написання „Макбета.“ Д. 25 марта 1603 р. вмерла англійська королева Єлисавета безпотомно. Її наслідником вибрали міністри шотландського короля Джемса (Якова), сина славної Марії Стюарт, що на розказ Єлисавети в англійській тюрмі була покарана смертю. Король Джемс був великим любителем театру. Ще 1599 р. гостили у него в Едінбурзі льондонські актори, яким він уможливив даванє в тім місті прилюдних вистав на перекір ухвалі міської ради, що була перенята пуританською ненавистю до театру. Одним із найперших актів його правління яко англійського короля було наданє патенту „Pro Laurentio Fletscher et Willielmo Shakespeare et aliis,“ яким їх труппу із „слуг льорда підкоморія“ переіменовано на „слуг королівських,“ тоб то прийнято під безпосередню королівську протекцію. Яко директор королівського театру брав Шекспір участь у параднім в'їзді короля до Льондону д. 17 мая 1603 р., хоча згаданий висше патент датований днем 17 мая тогож року. Дехто думав, що Шекспірова театральна дружина зараз у перших днях по приїзді нового короля до Льондону так йому сподобала ся своїми виставами, що

він тодіж рішив ся взяти її під свою протекцію. Тимчасом факт, що Шекспір і його товариші вийменовані вже яко „королівські слуги“ між учасниками парадного в'їзду до Лондона д. 7 мая вказує на те, що король мусів уже давнійше знати сю дружину. Чи се була та сама дружина, яка 1599 р. гостила в Единбурзі, чи може та, яка в р. 1600 давала вистави в шотландськiм місті Ебердіні, в усякiм разі певно те, що король Джемс мусів уже давнійше знати її. Про гостину лондонських акторів у Ебердіні ми знаємо, що в ній брав участь актор Льюренс Флетчер, який вістав був навіть вроблений горожанином і членом гільдії Ебердіна; цікаво, що в королівськiм патенті з р. 1603 сей сам Флетчер являється спільником Шекспіровим. Із актів міської ради Ебердіна знаємо, що в р. 1601 лондонськiм акторам виплачено з міської каси надзвичайне „gratiale“ за їх вистави давані в тім місті. Що тими виставами любував ся король Джемс, на се вказує виразна приписка в рахунках, що те „gratiale“ виплачено їм „з порученя короля.“ От тим то має всяку імовірність за собою догадка, що тоді чи може яким иньшим разом Шекспір зі своєю дружиною був у Шотландії і вже там зумів здобути собі прихильність короля.

По своїм параднім в'їзді до Лондона пробув король Джемс у тім місті ледво пять день. В місті вибухла чума і король 13 мая виїхав до Грінїча, де й був виставлений звисний уже патент для Флетчера і Шекспіра. Тільки 20 жовтня 1604 Джемса проголошено офіційально королем Великої Британії, себ то сполучених Англії, Шотландії і Ірландії, і ся дата дає нам рівночасно речинець, перед яким не міг бути написаний „Макбет.“ Маємо там, у пророцькiм привиді Макбетовім (акт IV, сц. 1) виразний натяк на „Банкових потомків“,

себ то королів із роду Стюартів, що мають „подвійні держави і потрійні скипетри“, а се, як і все те пророкуванє, треба розуміти як комплімент новому королеви проголошений зі сцени. Таким способом виходить, що „Макбет“ міг бути написаний найшвидше 1605 р., коли пам'ять про коронацію короля була ще сьвіжа. В р. 1607 у комедії „The Puritan“ знаходимо вже несумнівний натяк на сю трагедію: про Макбетову учту, на якій показуєть ся дух Банка, говорить ся там як про річ загально звісну, що ввійшла в поговірку. А др. Саймон Формен у своїх записках, ведених из. „Booke of Plaies and Notes thereon“ (книжка театральних вистав і уваги про них) описує докладно виставу „Макбета“, якої він був сьвідком д. 20 цьвітня 1610 р.

Думка про тісну злуку Англії з Шотляндією і Ірляндією тягне ся через усю трагедію мов червона нитка. Оспротілі шотляндські королевичі тікають один до Англії, другий до Ірляндії; Англія привертає в Шотляндії легального короля і за те по пророцтву має й сама з шотляндського роду одержати королівську династію. Такі натяки вплетені в трагедію мусимо вважати відгуками того радісного настрою, який панував у Англії в початку панованя Джемса I, швидко по його проголошеню королем Великої Британії.

Але настрій у драмі далеко не радісний, а навпаки, страшенно понурий. Зрада, скритовбійства, конспірації, противприродні злочини — ось та атмосфера, якою надихана вона. Значить, на принагідну штуку для звеличання коронаційних правників „Макбет“ не надавав ся. Ми знаємо, що швидко в житю Джемса I пішли иньші памятні дні: на його жите зроблено заговор, здаєть ся, за почином Єзуїтів; Гю Фоукс, протестант навернений

на католицизм, мав висадити в повітря парламент у хвилі, коли там вберуться лорди і король. Д. 4. листопада 1605 р. заговор відкрито, Фоукса арештовано, а швидко потім ув'язнено також Єзуїта Гарнета і інших учасників конспірації. Процес тих конспіраторів відбувся 1606 р., і ми маємо натяк на него в гумористичнім монольогу одвірного (акт II, сц. 2), де сей говорить про „двоязычника, що для слави Божої наробив багато зради, та про те не зумів пробрехати ся до неба.“ Та ми маємо в тім самім монольогу ще один натяк на хронольоґію: арендатор, що повісив ся в ожиданю великого врожаю. В р. 1606 був у Англії такий великий урожай, що ціни збіжа впали страшенно і арендатори банкрутували задля сего. Не було можности і не оплатило ся збирати все збіже і для того багато нив полишено незжати, так що збіже разом із соломою гнило в зимі під снігом. Усе те показує нам, що „Макбет“ був написаний і виставлений по всякій правдоподібности зимою 1606 р., може з нагоди тих шумних празників, які устроювано по цілім краю, а поперед усього в Лондоні, по процесах конспіраторів і які, повторяючи ся потім що року в тій порі, ввійшли в національний англійський звичай і заховали ся декуди ще й доси.

II. Історична основа „Макбета.“ В р. 1040 замордували незвісні злочинці шотландського короля Дункана в одній відлюдній кузні. Дункановим наслідником зробив ся воєвода Макбет, син тана в Ілямиса, Фінлея, що був убитий Дункановим дідом Макомом II. Той Маком II захопив неправдопрестол Шотландії, замордувавши короля Кеинета IV. Внучкою того короля, отже легальною спадкоємницею шотландського престоло, була Гроч, жінка Макбетова. І вона потерпіла від узурпаторів. На розказ Макома II вбив завідатель замка

Форреса її брата — по ночі, в сні; її першого мужа, що збунтував ся був проти Дункана, разом з 50 його прихильниками спалено в його замку. Таким робом виходить, по новітнім історичним досліддам, що Макбет не був узурпатором, але через свою жінку правним наслідником шотландського престола; що навіть коли мав яку участь у замордованю Дункана, то після тодішніх звичаїв був до сего в повні управлений і навіть зобовязаний законом про кроваву пімсту. Яко володар він був чесний і справедливий, робив багато добра народови, дбав про просвіту засновуючи монастирі, що були також гніздами навчання. Син замордованого Дункана Маком виступив против него при помочи одного графа з північної Англії і відібрав йому 1054 р. часть краю, а 1057 р. вбив його і зробив ся шотландським королем. Отсе історичне ядро пізнійших легендарних оповідань, якими обсновано особу Макбета. Що се ядро було незвісне Шекспірови, про те нема що й говорити.

Сучасний Шекспірови англійський хроніст Рафаель Голіншід, що вмер 1580 р, подав у своїй двотомовій літописі Англії також нарис історії Шотландії, взятий ним із старших літописців, а головно із Гектора Боеса *Scotorum Historiae*. Голіншідова хроніка як у багатьох иньших творах, так і в „Макбеті“ була безпосереднім Шекспіровим жерелом. Погляньмож, як оповідає події Голіншід, бо се найкраще виявить нам, як поводив ся зі своїми жерелами Шекспір, викроюючи з них основи своїх безсмертних драм.

Оповівши про війну Шотландців з Данами, де визначили ся Макбет і Банко (*Banko*), Голіншід так говорить далі: „Отож трапило ся, коли Макбет і Банко вертали до королівського обозу, що вони самі оба звернули з дороги для розривки

VIII

і поїхали лісами і полями. І параз на середині одної поляни їм пострічали ся три жінки в дикім і дивовижнім убраню, мов появи якогось иньшого сьвіта. Коли воеводи завважили їх і здивували ся при їх виді, промовила перша і сказала: „Витаємо тебе, Макбете, пане Гляміса!“ (бо сей титул одержав він недавно по смерті свого батька.) Друга промовила: „Витай Макбете, пане Кодора!“ Але третя сказала: „Витай Макбете, що будеш колись королем Шотляндії!“ На се обізвав ся Банко: „Що ви за жінки, що виявляєте мені так мало прихильности і не обіцюєте мені нічого, а мойому товаришеви крім високих почестей надаєте ще й королівство?“ — „Тобі — промовила перша в них — прирікаємо ще більше добро, ніж йому; бо він буде панувати, але скінчить нещасливо і не лишить потомства; ти натомісь, хоч сам не будеш панувати, полишиш потомків, що в довгім ряді без перерви будуть королювати в Шотляндії.“ Потім зараз усі три ті жінки пощезали в очей. Макбет і Банко уважали се вразу за пусту поману фантазії; жартом називав Банко Макбета королем Шотляндії і жартом називав Макбет Банка батьком багатьох королів. Але пізнійше пішла загальна думка, що ті жінки були не що иньше, як віщі сестри (*weird sisters*), себ то, як ви казалиб, богині судьби чи які там Німфи або Феї, що через своє магічне знанє мали дар пророкованя, бо все стало ся як раз так, як вони говорили.“

Як бачимо, завязку драми знайшов Шекспір у Голіншіда готову, аж до таких деталів, як неісторичний бунт Макдонвальда і напад Данів і як поява чарівниць чи відьом. Далі Голіншід оповідає, як Макбет у змові з Банком замордував Дункана, між иншим за намовою своєї жінки, що була дуже честолюбна і конче бажала бути королевою.

Пророцтво віщих сестер на сю постанову не мало ніякого впливу, навпаки, сам Дункан завинив головно, образивши і зневаживши Макбета. Ставши королем Макбет панує добре і справедливо; тільки пізнійше за намовою якихсь чарівників він убиває Банка. Сим він обурює против себе шотландську шляхту. Макдоф прибуває до Англії, де живе Макком, син замордованого Дункана; по розмові з королевичем, вірно переданій Шекспіром (акт IV, сц. 3) Макдоф пристає до війська, яке дає Макмови англійський король і йде до Шотландії. Макбет знов удає ся до „якоїсь чарівниці“ за ворожбою, але ся велить йому не боятися нічого, поки Бірнамський ліс не прийде до замку Донвінана. Макбет очікує напасників у тім замку; ворожі воюки під ослоною гняк підходять близько, замок піддається і Макбет гине в битві.

Своїм звичаєм Шекспір черпаючи з Голіншіда не обмежив ся на уступі, що говорять про самого Макбета, але брав і иньші і приточував їх до своєї основи. І так у тій самій хроніці на иньшій місці знаходимо оповідане про жіпку замкового коменданта Донвальда, що разом зі своїм мужем убиває шотландського короля Дофа III; Шекспір покористував ся сим оповіданем для змалювання сцени убійства Дункана. З тої самої хроніки взято також зовсім неісторичну звістку про Банка яко родоначальника династії Стюартів. Так само з иньшого уступу Голіншідової хроніки взято фігуру шотландського патріота Ленокса, що не був навіть сучасний Макбетови, але введений Шекспіром у драмі мабуть тому, бо по літописним переказам він був протоплястом Дарнлєя, батька короля Джемса а мужа Марії Стюарт.

Але винайдено й иньші, близші до Шекспірових часів історичні події, що могли так чи инакше

причинити ся до сформованя в поетовій душі страшної трагедії Макбета. Сам король Джемс мало що не вправ жертвою подібної зради, якої жертвою вробив ся в драмі Дункан. В р. 1600 його запросив барон Олександр Ротуен до свого замку Перта в гості, по бенкеті запровадив його до спальні і тут заявив йому, що його жде смерть, бо він хоче пімстити ся на нїм за свого батька, покараного смертю в наказу Джемса 1582 р. При сих словах Ротуен ухопив короля за горло. Джемсови вдалось однак крикнути і прикликати сторожу і Ротуена на місці вбито¹⁾. Із оповідань про сю пригоду, як нам їх передали сучасні писані і друковані свідочтва, видно виразно, що Шекспір міг покористувати ся не одним реальним рисом для своєї драми. Так прим. говорить ся, що Ротуен довідавши ся, що король їде до него в гостину, погнав наперед до свого замка, випереджаючи короля, — те саме маємо в „Макбеті“ (акт I, сц. 5 і сц. 6); в часі королівського бенкету Ротуен сидів мов сам не свій, — те саме бачимо в „Макбеті“ (акт I, сц. 7); по бенкеті він сам проводив короля до спальні, в якій мав намір не випустити його живого²⁾ — в драмі Макбет проводить Макдофа до королівської спальні (акт II, сц. 2):

Макбет.

Я заведу вас.

Макдоф.

Я знаю, що се труд для вас приемний,

Та всеж се труд.

Макбет.

Усякий труд, нам любий, се приемність.

Ось двері.

¹⁾ Див. Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft т. XII ст. 261—290, а також Brandes, Shakespeare, ст. 491.

²⁾ Brandes, Shakespeare, 601—602.

В кінці годить ся згадати, що обік дрібнійших натяків на сучасні події, про які була мова в першій розділі сеї передмови, саме культурно-історичне тло трагедії — віра в чари і чарівниць, узяті не тільки з живих вірувань, але з незлічаних і страшних сучасних подій. Ніколи перед тим у Англії ся віра не дійшла була до такої сили, як за панованя Джемса І, що сам був горячим її прихильником і проповідником. Ще 1597 р. він написав книжку *Daemonologia* — правдивий підручник для переслідуваня чарівниць, а 1598 р. спалено в Шотландії не менше як 600 старих баб — будім то чарівниць. Страшенні тортури вимушували на тих нещасних найдивоглядніші визнання, використані в частині Шекспіром. Тема: чари, чарівниці і демони була улюбленою темою розмов і дискурсів короля¹⁾, що сам любив бути присутнім при мученю чарівниць і навіть придумував нові, жорстокі роди катованя. Не диво, що і в літературі чарівниці зачали входити в моду, а Окфордські міщане витаючи Джемса при в'їзді в те місто в 1605 р., вложили повитальні вірші в уста чарівниць, що пророкують королеви всяке добро.

ІІІ. Шекспірове обробленє. Згадавши про сцену появи духа Банка при Макбетовім бенкеті (акт ІІІ. сц. 4) Брандес пише: „Се таке величне, таке глибоке і так чудово драматичне та театральне, як мало рисів у цілій історії драми. І загалом майже вся основна композиція сеї трагедії з драматичного і театрального погляду висша

¹⁾ Сер Джон Гаррінгтон списав оповіданє про свою авдієнцію, яку мав у Джемса 1607 р. Король між иньшим запитав його, чи знає він, чому чорт раднійше входить у старих баб, ніж у иньших? На се відповів Гаррінгтон гумористично: „В новім завіті сказано, що сі духи найраднійше пробувають у сухих місцях“ (Brandes, op. cit. 580).

всякої похвали. Відьми в чагарняку, Макбет перед замордованем короля Дункана, леді Макбет що ходить у сні — се сцени такі ефектовні і величні, що мов огняними буквами на завсїгди вписують ся в памяти слухачів¹⁾. Супроти сего — а суд Брандеса, се тільки відгук загальної думки майже від самого часу появи сеї трагедії — незвичайно важно простудіювати драматичну техніку сего твору, ті способи, якими Шекспір осягає свої ефекти, і того духа, той світогляд, яким він оживив сю трагедію — один із найстрашнійших і найдикійших кошмарів, які могли коли-небудь притолочувати і мучити людську душу. Таке студіюване улекшене тим, що ми маємо під рукою жерело, з якого безпосередно черпав автор. Із того коротенького змісту Голіншідового оповідання, який ми подали висше, видно, що взяв від него Шекспір. Для пізнання Шекспірової творчости не менше важно простудіювати його відступлення від хроніки. Отже поперед усього він підчорнив фігуру Макбета ще й супроти хроніста: коли у Голіншіда Макбет у сліпці з Банком і иньшими вельможами піднімає бунт і вбиває Дункана в битві, тут Макбет чинить се сам, убиває короля підступно в сні. Коли у хроніста Макбет зриває ся до бунту покривджений і зневажений королем, у Шекспіра він допускає ся огидного скритовбійства на ласкавім, людянім монарсі, який тільки що надгородив і відзначив його і гостює в його домі. Коли у хроніста Макбет панує справедливо і мудро, Шекспір чинить його страшним тираном, що держить шпіонів у домах усіх своїх вельмож і бродить у крові. Про війну оповідає хроніст, що Шотландці в ній

¹⁾ Brandes, op. cit.

були побиті — рівночасно Макбет на однім крилі, а Банко на другім, але потім учасувавши Норвежців вином приправленим сон-зілем і тільки, коли ті поснули, Шотландці вимордували їх. Шекспір зробив Макбета і Банка вояками без страху і хитрости і переможцями в двох битвах раз по разу. Та найважніші зміни поробив Шекспір у фігурі леді Макбет. Хроніст згадує про неї тільки коротко, що вона з честолюбства намовляла Макбета захопити королівську власть; Шекспір зробив її властивим злим демоном, що попихає Макбета до злочину і діяльно допомагає йому в його сповненю. Хоча деякі риси для малюнка сеї фігури взяв Шекспір із иньших місць Голіншідової хроніки, то про те можна сьміло сказати, що ся фігура в своїому цілому — власний додаток Шекспіра до Макбетової трагедії. Взірців для сеї фігури з її психологією треба шукати не в хроніках, а в старинній греко-римській трагедії. Тип жорстокої жінки, що для осягнення своїх цілей ламає найсьвятійші природні звязки, вбиває власних дітей, власного брата, зраджує батька, нівечить жите улюбленого мужа, змалювала ся стара трагедія в Медеї. Хоча Шекспір не знав геніяльної „Медеї“ Евріпіда, то про те без найменшого сумніву знав латинську „Медею“ Сенеки, розводнену, риторичну копію грецької. Що Шекспір знав Сенеку і його трагедії, се ми бачили в „Гамлеті“ (стор. 61), бачимо і в иньших драмах, отжеж цікаво, що другий монольоґ леді Макбет (акт I, сц. 5), де вона кличе духів, щоб позбавали її пола (unsex) і наповнили її нутро у щерт жорстокістю, живцем нагадує перший монольоґ Медеї¹⁾. І загалом у обох фігурах багато подібного, тільки що Шекспірова

¹⁾ Brandl, Shakespeares Dramatische Werke, IV, 139.

психологія без порівняня глибока. Бо коли старинні трагіки розв'язку трагічного вузла Медеї перенесли в надлюдський світ духів і чарів (Медея сповнивши всі жорстокости щезає в огністім возі, тягненім драконами), то Шекспір переніс її в нутро своєї героїни. Леді Макбет, котрої сумління за дня спить, пригноблене її сильною волею, ходить у сні і терпить подвійну муку; її сильна воля кінець кінців доводить її тільки до того, що вона вішаєть ся. Дуже правдоподібно, що навіть найефектовнішу сцену трагедії — появу духа Банка на Макбетовім бенкеті — завдячує Шекспір одному стихови латинської Медеї. Гонена Фуріями Медея терпить від привидів і кричить: „А се чия тінь надходить, мглиста, в розшарпаними сугавами? Се мій брат, він жадає пімсти“. Сі слова могли дати імпульс Шекспіровій уяві до виведення тіни замордованого Банка, тим більше, що у Голіншіда про ту появу нема ніякісної згадки.

Друга важна зміна, яку впровадив Шекспір, се видна роля відьом у драмі. Як уже сказано, у Голіншіда в початку являють ся Макбетови не відьми, а „віщі сестри“ — старогерманські Норни, що віщують йому будуще без ніякого злого наміру. Шекспір переробив їх на злобних відьом-чарівниць, що стоять під комендою греко-римської Гекати (богині тьми), переробленої також на злого демона. Отсі злобні істоти підводять Макбета на вбійства і злочини, ошукують його двозначними пророцтвами і доводять до згуби. На сю зміну вплинули очевидно сучасні англійські вірування про чари, вірування, що знайшли відгук не тільки в незлічимих церковних проповідях, але навіть у цілих трактатах, законах і постановах парламенту. Ще 1558 р. єпископ Джівель у проповіді благав ко-

ролеву Єлисавету, щоб не давала пощади чарівницям. Костри горіли по всій Англії; в одному маленькому містечку Сент Озис у Ессексі спалено близько 80 чарівниць. Правда, 1584 р. виступив Реджинальд Скотт з книжкою *The discovery of witchcraft* (Відкриття чарівництва), де основно і дуже розумно виказав усю глупоту віри в чарівництво; але його голос пролунав без відгуку. Сам король Джеймс, як сказано вище, був горячим прихильником віри в чари, а одним із перших законодавчих актів його правительства в Англії був внесений в 1604 р. до парламенту проєкт закону против чарівниць, що справді був ухвалений¹⁾. Супроти сего змаганя за віру в чари і против неї Шекспір не почував себе зобов'язаним зайняти якесь становище відмінне від широкої маси. Відьми, чарівниці виведені ним на сцену, се не витвір фантазії Макбета, не те, що дух Банка або дух Гамлетового батька; се дійсні, об'єктивні зловісні істоти, такі, якими їх уявляли собі тодішні люде. Вони служать злону, можуть літати в повітря, плавати по морю, піднимати бурі²⁾; вони варять дивовижні чари в недоступних місцях, після дивовижних, середньовікових рецетт. Усе се, аж до такої рецетти, аж до пісеньок, що буцім то співали відьми гуляючи з демонами, аж до їх симпатії з котами вірно скопійовано з того, як виображувано собі відьом у Шекспірових часах, а роля, яку признає їм Шекспір у людських учинках, показує, що він

RELOUON OBT

¹⁾ Brandes, op. cit. 596—597.

²⁾ Варто пригадати, що коли король Джеймс 1590 р. заручився з датською принцесою Анною і ся пливучи до Шотландії була заскочена бурею і загнана на беріг Норвегії, король Джеймс приписав сю бурю впливови чарівниць і 200 нещасних баб у Шотландії тай не мало в Данії погинуло за се в огні кострів.

далекій був від раціоналістичного погляду Реджінальда Скотта.

Як звісно, в сцені, де відьми роблять чари (акт IV, сц. 1) Шекспір цитує пісню чарівниць, але приводить тільки перші слова: „Чорні духи і т. д.“ Так само перед тим (акт III, сц. 5) приведено початкові слова иньшої відьомської пісеньки: „Ой ідиж бо, ой іди!“ Не знати, чи Шекспір сам, чи видавці „Макбета“ пропустили ті пісеньки, певно як річи загально звісні в ту пору, а неналежні перу Шекспіра. Аж в р. 1778 віднайдено рукописну поему „Відьма“, зложену сучасним Шекспірови поетом Мідльтоном, і в ній знайшли ся повні тексти обох сих пісенок. Між ученими йшла суперечка, чи пісеньки були зложені Шекспіром, чи Мідльтоном; цікаво, що й Брандес (ор. сит. 601) хилить ся до того, щоб признати Шекспірови їх авторство. Мені видаєть ся найбільше ймовірним, що ані Шекспір ані Мідльтон не були авторами тих не то співанок, не то дуже примітивних чародійських формулок, але взяли їх готові в уст люду. В Шекспірових драмах такі вставки людських пісень трапляють ся досить часто.

„Макбет“ був написаний безпосередно по „Гамлеті“; на се вказують деякі аналогічні ситуації і головний настрій, понурий, песімістичний. І в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, поява надприродних істот є вихідною точкою драми, чинить її властиву завязку. І в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, герой вагаєть ся, хоча з иньших причин; і в „Макбеті“, як і в „Гамлеті“, ходить при тім о вбійство короля. Цікаво, що роля жінок однаково погана в обох драмах, а властиво в „Макбеті“ далеко поганійша, чим у „Гамлеті“. Бо коли там королева була тільки слабою супроти залицянь убійці свого мужа, тут вона співвинувата, помічниця в убійстві, пружина,

що попихає до вбійства. Навіть чиста і щира дівчина в „Гамлеті“, Офелія, служить тільки параваном для батьківської шпіонажі і показує ся лялькою без власної волі, що тільки в божевілю виявляє свою властиву натуру; деякою аналогією до неї можна в „Макбеті“ вважати жінку Макдофа, чесну і щирю людину з обмеженим світоглядом, що не знає для мужа висших обов'язків понад дбане за сімю і сходить зі сцени з крайне песимістичними сентенціями на устах.

Є деякі аналогії в ситуаціях також між „Макбетом“ і написаним кільканацять літ вчаснійше „Річардом III“. Оба ті герої захоплюють королівський престол допустивши ся вбійства правовитих королів; оба вони тирани, що бродять у крові; обох навідують привиди і духи, оба гинуть у бою, у обох трагічна катастрофа є впливом їх злочинів. Але при всім тім характери обох героїв — повнісінький контраст. Бо коли Річард — моральна каліка, злочинець з уродження і не відчуває ніякої гризоти сумління, — Макбет чоловік в основі чесний і чутливий, але слабої волі; він не може оперти ся злудним обіцянкам чарівниць і намовам власної жінки; консеквенція раз сповненого злочину пхає його все далі і далі. І коли для Річарда кінцева катастрофа являється чимсь несподіваним і він ще в остатній хвилі думає про ратунок і готов дати королівство за одного коня, Макбет уже перед рішучою битвою впав духом і бажає смерті, що може бути для него найліпшим виходом із страшної душевної муки. Відчутти і так консеквентно змалювати такі контрасти в таких подібних ситуаціях міг тільки такий великий геній, як Шекспір.

IV. Текст „Макбета“. „Макбет“ не був друкований за життя Шекспіра і появив ся тільки

XVIII

в першій збірній виданню його творів 1623 р. Але видавці очевидно не мали вже під рукою власного рукопису поета і віддрукували сю трагедію в якогось театрального екземпляра, сильно вкороченого і обкромленого. На се показує незвичайна короткість „Макбета“. „Не вважаючи на багатство акції — каже Брандес — ся драма майже найкоротший театральний твір Шекспіра. Коли „Гамлет“ має 3924 віршів, „Річард III“ 3599 і т. д., „Макбет“ має всього 1993 вірші. Далі, вся архітектура драми поцсована. Сама розмова між Макомом і Макдофом (акт IV, сц. 3), з драматичного погляду майже зайва, займає майже осьму частку об'єму всієї трагедії. Мусимо припускати, що первісно і иньші частки мали розмірний об'єм, бо такої непропорциональності у Шекспіра де инде не стрічаємо. Декуди чуємо виразно пропуски. І так у акті I, сц. 5 леді Макбет у перше натякає Макбетови на те, що треба вбити Дункана. Макбет нічого не говорить на сю тему. А тимчасом у слідуєчій сцені Макбет виступає вже з повзятою постановою, а коли знов захитав ся, жінка докоряє йому натяками на якісь попередні, очевидно пропущені сцени:

Ти був мужчина, як на се наваживсь;
А щоб зробитись більшим, ніж був перше,
Ти мусиш бути більшим од мужчини.
Тоді ні час ні місце не годились,
А ти хотів і те і друге владить;
Вони уладились самі собою,
І нагода тебе нінащо зводить¹⁾.

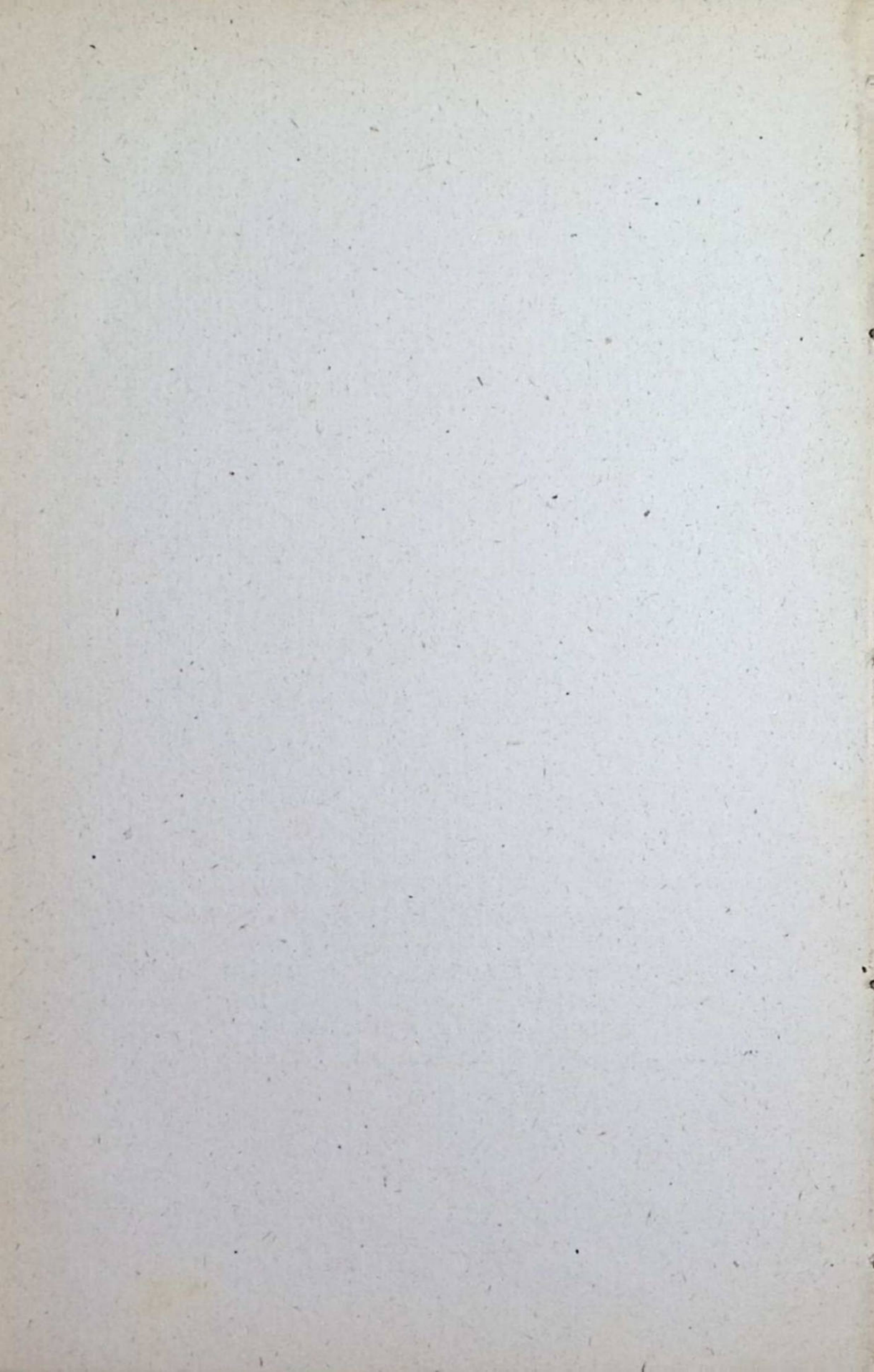
Так само неясне нам питанє про те, чи мав Макбет дітей. У тій самій сцені леді Макбет виразно каже, що вона „кормила грудьми“; і пізнійше

¹⁾ Brandes, op. cit. 599.

з промов Макбета (пор. акт. III, сц. 1) можна догадувати ся, що у него були діти, були сини; він гнівається ся на долю, що надармо заплямив свою душу, приготовуючи королівство для Банкових потомків, „а мій син не має бути моїм спадкоємцем!“ Се очевидно не мало би ніякого значіння, коли-б у Макбета не було сина. А тимчасом далі ми чуємо, що Макбет не має сина і загалом у драмі полишено сю справу в непевности — можливо, що й тут непевність є тільки впливом обкромєня драми для потреб сцени.

Текст „Макбета“ незвичайно трудний для перекладу, задля своєї ляпідарности, ріжнородности стилю і богацтва натяків на ріжні мало звісні нам відносини. Загалом Шекспір з незрівнаним майстерством зумів тут і своїй мові надати той попурий, бурливий, дикий кольорит, яким визначається ся подія трагедії і вся сценерія її — Шотляндія. От тим то „Макбет“ — правдивий „камень преткновения“ для перекладачів; приміром у німецькій літературі такий геніяльний поет, як Шіллер, дав зразок майстерного подекуди, але в цілому невдатного перекладу сеї трагедії, де дикі тони оригінала влагоджено, вигладжено, прилизано і тим способом ослаблено. Переклад Куліша з уваги на великі труднощі, які приходилось йому поборювати, можна вважати в цілому вдатним; в усякім разі се перша талановита проба перекладу сеї трагедії на нашу мову; та треба признати, що до тої сили і ріжнородности тонів, якою визначається ся англійський оригінал, їй ще дуже і дуже далеко.

Ів. Франко.



МАКБЕТ.



DRAMATIS PERSONAE.

Дункан, король шотландський.

Маком } його сини.
Дональбен }

Макбет } гетьмани його
Банко } війська.

Ленокс }
Макдоф } тани шотландські.
Россе }
Ментіс }

Анґус }
Катнес }
Фліанс, син Банка.

Сівард, граф нортумбер-

ландський, гетьман англійських сил.

Молодий Сівард, його син.
Сейтон, прибічний отаман

Макбетів,

Син Макдофів.

Англійський лікарь.

Шотландський лікарь.

Воїн. Одвірний. Старий дід.

Леді Макбет.

Леді Макдоф.

Прибічна дворянка леді
Макбет.

Геката та відьми.

Льорди, дворяне, отамани, воїни, вбійці, прибічники та посланці.

Сцена на кінці четвертого акту в Англії, а то все в Шотландії.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Дике поле.

Грім і блискавиця. Ввіходять три відьми.

Перва відьма.

Коли-ж нам знов злетітись всім?

У дощ, у блискавки, чи в грім?

Друга відьма.

Як стихне шуру-бурия зла,

Сей битву вигра, той програ.

Трейтя відьма.

Сонце буде ще тогді сьвітати.

Перва відьма.

А місце?

Друга відьма.

Чагарняк онтам.

Трейтя відьма.

Макбет тут пострічаєсь нам.

Перва відьма.

Іду-лечу, котусю мій мурлико!¹⁾

Усі.

Скрекоче-кличе жаба... Зараз, зараз!

Гарне — скверне, скверне — гарне...²⁾

Шуги кріз імлу й тумани! (Відьми зникають).

Сцена друга.

Табір під Форесом.³⁾

За сценою бойовий галас. Ввіходять король Дункан, Маком, Дональбен, Ленокс з прибічниками; назустріч поранений воїн.

Д у н к а н.

Хто се такий скривавлений? Спитаймо:
Сеї мусить знати, як там бунт бував.

М а к о м.

Се той самий сержант, що добре бив ся,
Рятуючи мене як чесний воїн.

Бувай здоров, приятелю мій бравий!
Ясуй же королеви, що там сталося
У завірюсі тій, як ти її покинув?

В о ї н.

А що-ж? в непевности вона стояла,
Мов два пловці, як счеплять ся й мішають
Один одному в плаванні мистецьким.
Безощадний Макдонвальд⁴⁾. що пороки
До нього стовпились на бунтівництво,
Засїг собі із островів західніх
Підмоги в Кернів та у Гальовлясян⁵⁾.
Фортуна-ж, осьміхаючись до чвари,
Коханкою бунтівнику зробилась.
Та все воно у нївець обернулось:
Бо наш Макбет хоробрий (по заслугі
Його так звать), зневаживши фортуну
І потрясаючи мечем кривавим,
Що парував у гибельній роботі,
Як мужества любимець пробивав ся,
Аж доки глянув ледареви в вічі,
Поки до щелеп голову розкроїв
І виставив на нашім палїсадї.

Д у н к а н.

Хоробрий родичу! достойний пане!

Воїн.

Та звідки сонце с'яти починав,
Звідтіль встав й хуртовина на морі,
Що крушить судна під страшеним громом.
Так з джерела, з котрого нам здавалось,
Що треба-б нам фортуни сподіватись,
Поринуло на нас нове нещастє.
Не встиг наш правосудний меч тих Кернів
Заставити шукать рятунку в пятах,
Як царь Норвезький⁶⁾, що чигав мінути,
З ясною зброєю і сьвіжим військом
На нас напав.

Дункан.

Чи не злякало-ж
Се наших гетьманів, Макбета й Банка?

Воїн.

Злякало, як орлів дрібненьке птаство,
Або левів зайці. Коли по правді
Казати вам, то се були гармати
З двійним набоем: так вони сипнули
На ворога ударами двійними.
Хяба-б сказати, що вони хотіли
Купатись у кривавих сьвіжих ранах,
Чи ввіковічити нову Голгоєу, —
Не знаю й сам...
Та я ослаб; рятунку просять рани.

Дункан.

Слова у тебе гарні, як і рани,
Бо дишуть честю. — Гей, кликніть хірурга!
(Виходить воїн з підмогою).

Ввіходять Россе та Антус.

Се-ж хто ще йде?

Маком.

Се доблесний тан⁷⁾ Россе.

Дункан.

Який в його з очей спіх визирає!

Так дивить ся, хто дивне щось говорить.
Россе.

Спаси вас Бог, королю!

Дункан.

Звідки, чесний тане?

Россе.

Із Файфа, славний мій королю,
Де корогви норвезькі колихали
Всім воздухом, і холоду нагнали
У наше військо.
Норвезький сам, з потугами без ліку,
За зрадою і помічю паскуди,
Кавдорського безсовісного тана,
Почав на нас страшеним боем бити.
Та той жених Белльони⁸), що залізом
Окривсь твердим, нічим несокрушимим,
Супротивив силі рівну силу,
Мечу меча, руді зрадливій руку.
Сказати коротко — взяли ми гору.

Дункан.

О, се велике щастє!

Россе.

І тепер вже
Свенон, норвезький царь, спокою просить.
Ми не дали йому ховати й мертвих,
Поки не відлїчив нам десять тисяч
Карбованців на острові Сент-Кольмі⁹).

Дункан.

Не буде-ж більше нищій тан Кавдорський
Обманювати нас. Іди і зараз
Приговори йому на страту присуд,
А титлом сим поздорови Макбета. (Всі відходять).

Сцена третя.

Чигарняк.

Грім. Увіходять три відьми.

Перва відьма.

Де, сестро, ти була?

Друга відьма.

Душила свині.¹⁰⁾

Третя відьма.

А ти де, сестро?

Перва відьма.

Набрала лоцманиха у запаску

Каштанів, та й жує й жує й жує їх.

„Дай і мені“, кажу. — „Геть відьмо“! крикне.

Стривай же, тушище! твій муж по морю

Верстає путь в Алеппо, править Тигром¹¹⁾;

А я у решеті за ним плистиму,

Як та безхвоста миш його пастиму,

Плистиму та й пастиму, та й пастиму.

Друга відьма.

Я дам вітра у дорогу.

Перва відьма.

О, спасибі за підмогу!

Третя відьма.

А я й другого позичу.

Перва відьма.

А тих я й сама покличу.

Де вони гудуть, буяють,

Пристані й місця всі знаю,

Мов на мапу поглядаю.

Буде схнути, учахати,

Ні в ночі, ні в день не спати,

Нидітимо, мов проклятий.

Девятьма раз девять тижнів

Дознаватиме всіх злиднів.

Хоть судно й не розіб'єть ся,

Та турботи набереть ся.
Ось дивіть ся, що се в мене.

Друга відьма.

А покажи-ж мені, нене!

Перва відьма.

Палець лоцмана великий,
Що втонув, до дому пливши.
(Бубнять за сценою).

Третя відьма.

Бубнить бубон, турумбас...

Се Макбет іде в сам час.

Усі.

Віщі сестри чарівниці¹²),
Руками счепімось,
Моря й суші вістовниці,
Тричі окрутнімось.
Тричі круг мене й круг вас,
Щоб було аж девять раз.

Ввіходять Макбет і Банко.

Макбет.

Ніколи ще не бачив я такого
Поганого і гарного дня разом.

Банко.

Чи ще до Фореса далеко буде?...
Що се? Які худі! в якому рамію!
Страшні, мов з иньшого якого світа...
Однакож на землі. Чи ви живі?
Або чи можна в вас про що спитати?
Мої слова ви наче зрозуміли:
Бо кожна зараз палець свій кістлявий
До губ морщинуватих притулила.
Ви здавтесь мені немов жінками,
Та ваші бороди не дозволяють
Так думати¹³).

Макбет.

Кажіть, коли вам можна,

Хто ви такі? що ви таке за люде?

Перва відьма.

Здоров, Макбет! здоров ілямиський тане!

Друга відьма.

Здоров, Макбет! здоров, кавдорський тане!

Третя відьма.

Здоров, Макбет! що будеш царювати!

Банко.

Чого здрігнувсь ти, друже, мов злякав ся
Річей отих, що так принадно дзвонять? — Хто ви?

Питаю в імя правди: чи ви мрія,

Чи справді те, чим здаєте ся зо-вні?

Ви славного мого товариша вітали

Його теперішнім високим саном,

Пророкуванєм висшости нової,

Що він мов сам не при собі здасть ся;

До мене-ж не промовили нічого.

Коли посів грядущого вам виден,

Котре зерно ізійде і не зійде,

То промовляйте-ж і до мене разом.

Я вашої ненависти і ласки

Не побоюсь, та і просить не буду.

Перва відьма.

Здоров!

Друга відьма.

Здоров!

Третя відьма.

Здоров!

Перва відьма.

Ти менший,

Та й більший ніж Макбет

Друга відьма.

Не так щасливий,

Та щасливійший будеш від Макбета.

Третя відьма.

Народивш королів, не царювавши.
Бувайте-ж, Банко і Макбет, здорові!¹⁴⁾

Макбет.

Постійте-ж, недоріки! ще скажіте:
Я тан Глямиса по Сікелу, — правда.
Ну, а Кавдора? Адже тан Кавдорський
Жив і здоров, щасливий можновладник.
А королем... се вже щось неподобне,
Ще більш, ніж будь мені Кавдором.
І звідкіля дознались ви про дивні
Сі речі? і про що у сій пустині
Безплідній нас в дорозі перестріли
Таким пророкуваннем і вітаннем?
Ну, говоріть, я вам повеліваю! (Відьми зникають).

Банко.

Вода й земля дмуть бульбашки порою,
Такі як се. Куди-ж вони почезли?

Макбет.

У воздух; і все, що здавалось тілом,
Взяло ся вітром, так немов дихання...
А я хотів би, щоб вони zostались!

Банко.

Та чи було воно, те що про нього
Ми розмовляєм, чи се може з'їли
Ми дурману, що ум бере в неволю¹⁵⁾.

Макбет.

Твої потомки будуть королями.

Банко.

Ти будеш королем.

Макбет.

Та ще, здасть ся,
Й Кавдорським таном. Чи не так же?

Банко.

Як раз такий і тон і голос. — Хто се?

Ввіходять Россе та Анґус.

Россе.

Король, Макбете, звеселивсь почувши
Новини про твою побіду;
Він слухав, як ти подвизавсь, і дивування
Бороло ся у нього з похвалами:
Не знав чи дивуватись, чи хвалити.
Як же оглянув день сей до останку,
І ти йому серед потуг норвезьких
З'явив ся, не лякаючись страшного
В картинах смерті, що ти сам накоїв,
То й онімів. Мов сиплючи ся градом,
За вістю вість приходила до нього,
І кожда з них несла тобі хвалення
В зашиті королівства, і діяння
Твої перед його ногами клала

Анґус.

Нас послано з подякою до тебе
Від царственного нашого владки,
Не з тим, щоб наградить тобі, а тільки
Перед його лице герольдувати.

Россе.

В задаток же гонорів іще й більших
Звелів мені король тебе назвати
Кавдорським таном. Будь здоров з сим титлом,
Преславний тале, бо воно твоє вже.

Банко (стиха).

Що се? хиба-ж і чорт говорить правду?

Макбет.

Кавдорський тан ще жив: про що-ж мене ви
Вдягаєте в позичену одежу?

Анґус.

Той, що був таном, жив іще; та жити
Він не заслужує, і суд важений
Отяготів над ним. Чи накладав він
З Норвеґом, чи допомагав таємно

Бунтівникам, чи й тут і там старав ся
Свій рідний край занепасти, не знаю,
А в зрадї капітальній сам признав ся,
Її доказано, і се його згубило.

Макбет (стиха).

Гляміс і тан Кавдор... найбільше жде ще —
Спасибі вам за вашу працю. (До Банка).

Що-ж ти?

Чи сподіваєш ся, що твої діти
Королюватимуть? Се-ж обіцяли
Так само й їм ті, що мене зробили
Кавдором.

Банко.

Як сьому ти піймеш віри,
То загоріш ся й до королювання
Опріч того, що ти вже тан Кавдорський.
Та дивно... що-ж? воно й знаряддя мраку
Говорять іноді нам правду, лиш би
Принадить до себе на нашу шкоду.
Безвинними покидьками нас надять,
Щоб зрадити в страшенно важній справі. —
Братки, прошу вас на одно словечко.

Макбет (стиха).

Дві правді вже промовлено, щасливий
До пишного королювання прольої.
Спасибі вам панове. (Стиха) Надприродне
Се віщування злим не може бути —
Добром не може быть. — Коли се лихо,
Про що-ж воно дало мені завдаток
Успіха, і розпочинає з правди?
Я тан Кавдорський. А коли добро се,
Чого-ж я піддаюсь такій спокусї,
Що образом своїм страшним волоссе
Становить сторч у мене й заставляє
Мов могутне серце колотитись
Об ребра супротив-природнім робом?

Видимі страхи не такі страшенні,
Як ті, що ми собі увображаєм.
Сама мечта чи думка про убійство
Струснула так мою природу мляву,
Що діло задихнулось у гаданні.
Мені те тільки й є, чого немає.

Банко.

Дивітесь, як товариш наш стеряв ся.

Макбет (стиха).

Коли королювать менї судилось,
Нехай мене судьба і коронує,
А я й не зворухнусь.

Банко.

Нові гонори

Не пристають до нього, мов одежа
До форм своїх, поки її обносиш.

Макбет (стиха).

Що-б там ні сталось, время і година
Течуть і через непогідну днину.

Банко.

Достойний наш Макбете, ми чекаєм.

Макбет.

Ох, вибачте! Моя дурна макітра
З забутими вовтузилась речами.
Панове добродійство, ваші праці
Я позаписував, щоб ті листочки
Що дня гортаючи читати. Ідьмо
До короля. (Стихадо Банка). Не забувай, що сталось!
А вибереть ся час, як міждочасє
Все добре справдить, ми по серцю щиро
Про се переговорим.

Банко.

Дуже радо.

Макбет.

А поки що, доволї. — Ідьмо, друзї. (Всі відходять).

Сцена четверта.

Форес Сьвітлиця в палатах.

Труби. Ввіходять Дункан, Маком, Ленокс і прибічники.

Д у н к а н.

Чи вже Кавдора страчено? Хиба ще
Мої послі і досі не вернулись?

М а к о м.

Ні, ще, королю, не вернулись. Тільки
Я чув, один розказував, що бачив,
Як він вмів. То, каже, вельми щиро
Признавсь у зрадї і просив царської
Твої милости його простити,
І глибоко розкавсь. В цілій житї
Ніщо не лічило йому так добре,
Як розлученнє з нею, і помер він
Мов той, хто вчивсь, як треба умирати,
Щоб геть відкинути і найдорожше
Немов покидьку.

Д у н к а н.

Так, нема науки

Читати на лицї, що розум строїть.
Я дворянинови сьому звіряв ся
Безоглядно!

(Ввіходять Макбет, Банко, Россе та Анґус).

Достойнійший кузине!

Невдячності моєї гріх і досі
Гнітив мене. Так нас випереджаєш,
Що й найбиштрійшому крилу подяки
Тебе не наздогнати. Я хотїв би,
Щоб менше стїїли твої заслуги:
Тодї й пропорція відплати й дяка
Булаб можливою. Одно хиба сказати:
Ти більше стоїш, ніж я можу дати.

М а к б е т.

Та служба й віра, що я виповняю,
Оплачує себе тим, що вчинила.

Твоє-ж величство приймати мусиш
Од нас повинності: вони-ж бо діти
Твого престола й господарства, — діти
І слуги, що те чинять, що повинні
Задля прихильности до тебе й чести.

Д у н к а н.

Бувай же в нас здоров! Почав я
Тебе насаджувати; постараю,
Щоб зросту повного дійшов у мене.
Ти стільки-ж стоїш, благородний Банку,
Не менш воно повинно бути й знатне,
Чого ти стоїш: дай себе обняти
І пригорянуть до серця.

Б а н к о.

Як я там ростиму,
То жниво буде ваше.

Д у н к а н.

Горда радість
Моя пишаєсь в повноті, й хотіла-б
Сховатись в краплях суму. Діти, рідні,
Панове тани й ви найблизші, знайте,
Ми царство старшому дамо, Макому,
Котрого ми од нині іменуем:
Принц кумберляндський. Тільки-ж не один він
В нас веселитиметь ся нині честю.
Знаки достоїнства, немов ті зорі,
Зас'яють в нас на всіх, хто заслужив їх. —
Рушаймо в Інвернес, щоб іє тобою
Ще більше із'єднатись, наш Макбете.

М а к б е т.

Усякий труд, що не для вас — то лїність.
Я буду сам гонцем, щоб звеселити
Приїздом вашим слух жони мої.
Відклонюю ся-ж низько.

Д у н к а н.
Мій Кавдоре!

М а к б е т (стиха).

Принц кумберляндський! се поріг: на нього
Спіткнусь, впаду — хиба що перескочу.
Загородив мені дорогу. Зорі,
Сховайте свій огонь; нехай не бачить
Мого глибоко-чорного жадання
Ніякий сьвіт! руки не бачить око!
А тільки станеть ся, на що дивитись
Боїть ся око, як воно вже сталось! (Виходить).

Д у н к а н.

Так, мій достойний Банко, він уповні
Такий хоробрий, і його хвалити,
Се мій насušний хліб, се пир для мене.
Рушаймо й ми за ним: його старанне
Летить попереду, щоб нас вітати.
Се родич без рівнання. (Труби. Виходять).

Сцена пята.

Інвернес. Сьвітлиця в Макбетовім замку.

Ввіходить леді Макбет з листом.

Леді Макбет. „Вони спіткали мене
в день переваги, і я впевнився найдокладнішим
досьвідом, що вони мають знання надлюдське.
Як загорівсь я жаданням допитатись у них
дальшого, вони взялись воздухом і зникли
в нім. Стою дивуючи сим дивам, аж прибува-
ють од короля посланці і витають мене „та-
ном Кавдорським“, тим титулом, котрим вели-
чали мене віщі сестри і вказали на грядуще
время вітаннем: „Здоров, королю, що ним бу-
деш!“ Про се я думав добре передать тобі,
моя найдорожша подруго великості, щоб ти не

втеряла свого паю радощів, не знавши, яку великість обіцяно тобі. Положи се в серці своїм і прощай“.

Гляміс ти і Кавдор уже, і будеш
Тим, що обіцяно; та я бою ся
Твоєї вдачі. Надто ти молочний
Людською добрістю, тропі не вхопиш
Найблизшої. Ти хочеш быть великим,
Ти маєш честолюбство, та не маєш
Йому на поміч, на послугу злости.
Чого ти хочеш дуже, хочеш сьвято.
Фальшиво ти не граєш, а хотів би
Як небудь виграти, ба й не по правді.
Великий мій Глямісе, ти хотів би
Такого, що кричуть: „Зроби ти ось як,
Коли доскочити мене бажавш.
Зроби таке, що більш зробить боіш ся,
Аніж хотів би, щоб воно не сталось“.
То привувай же, я тобі ув уші
Надишу духу власного, розмаю
Хоробрим язиком все, що впиняв
Тебе від того золотого круга,
Котрим судьба й метафізична сила
Тебе старають ся вкоронувати. —
(Ввіходить посланець.)

Яка у тебе новина?

Посланець.

Сьогодні

Король сюди прибуде ночувати.

Леді Макбет.

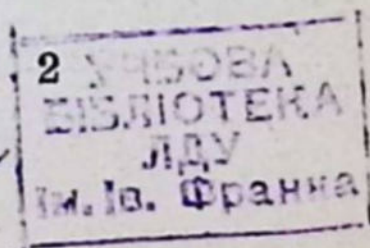
Вдурів еси, щоб се казати? Пан твій
Хиба не з ним? Коли-б була се правда,
Він дав би знати задля наготови.

Посланець.

За вашим дозволом, се правда. Тан наш
Прибуде зараз. Прилетів од нього

Макбет.

Зуб. № 372552



Один з моїх товаришів; на силу
Дихання мав; не більш того зісталось,
Щоб вимовить своє посольство.

Леді Макбет.

Попіклуй ся-ж

Про нього: він привіз велику звістку.

(Посланець виходить).

Охрип і сам той ворон, що прокракав
Дунканове фатальне завітання
До мене під сї зводи. О нечисті!
О ви, що пасете криваві мислі!
Возьміте від мене мое жіноцтво,
І лютістю мене сповніть страшною
Від тїм'я аж по самі п'яти!
Згустіте кров мою і зупніте
Усякий приступ жалости до мене,
Щоб голос покаяної природи
Не захитав жорстокого завзяття
І миру не вчинив між ним і ділом!
О, деб ви ні чигали душогубства,
Прислужники невидимі убійства,
Летіте до грудей моїх жіночях,
І в жовч їх молоко переверніте!
Ніч темна! обгорнись пекельним димом
Що-найгустїйшим, і прихось до мене,
Щоб гострий мій кинжал тих ран не бачив,
Котрі він робить, ані само небо
Не зуздріло крізь покривало тїмяне
І не покликнуло: „Сгій! зупни ся“!

(Ввіходить Макбет).

Великий мій Гляміс! Кавдор достойний!
Ще й надто більший через віщування!
Твій лист замчав мене кудись далеко
Пога теперішність ту несвідому,
І я будуще вже душею чую.

Макбет.

Мов кохане серденько, сьогодні
Дункан сюди прибуде на ніч.¹⁶⁾

Леді Макбет.

А від'їде

Коли?

Макбет.

Він хоче завтра.

Леді Макбет.

О, ніколи

Не бачитиме сонце сього завтра!

Твоє лице, мій тане, мов та книга,

В котрій читати можна дивні речі.

Щоб ошукати час, дивись як час:

Вітай і оком і рукою й словом.

Дивись так мов нічим невинна квітка,

А будь гадюкою під нею. Той що йде

До нас, нехай знайде у нас гостину;

В великій же роботі сеї ночі

Спустись на мене. Всім грядущим нашим

Ночам і дням вона дасть власть і силу.

Макбет.

Ще поговоримо про се.

Леді Макбет.

Та тільки ти

Дивись яснійш! Так у лиці мінявшись

Щоб не злякаться... А в тім спустись на мене.

(Виходять).

Сцена шеста.

Перед Макбетовим замком.

Гобої і смолоскипи. Ввіходять Дункан, Маком, Дональдбен,
Банко, Ленокс, Макдоф, Россе, Антус та прибічники.

Дункан.

Сей замок любо осадивсь. Повітре

Так весело та солодко лестить ся
До наших тихих чувств.

Банко.

Гість літа,

Храмовитальна ластівка ясує
Принадною хатинкою своєю,
Що небо дише тут пахощами.
Ні виступа, ні фриза, ні колюмни,
Ні місечка такого не побачиш,
Де-б се пташа не виробило ліжка
Всячого, колисочки пискляткам.
І я помітив: де вони найбільше
Виводять ся й живуть, там найчистійше
Повітре.¹⁷⁾

Ввіходить леді Макбет.

Дункан.

Глянь, шановна наша господиня!
Любов, що окружає нас, часом буває
Турботою; ми-ж дякуєм за неї
Як за любов. Отсе-ж я вас навчу
Спасибі нам давати за ваш клопіт
І дякувать нас за свою турботу.

Леді Макбет.

Усі заслуги наші, взяті вдвое
У всякім пункті, потім знов удвое,
Мала се праця, як їй рівняти
До чести, що ви, милостивий царю,
І в глиб і в ширь наш дім обдарували.
За давні почесні і за останні,
Що нагромадились до них, ми будем
Пустинниками вашими до віку.

Дункан.

Деж тан кавдорський? Ми слідом летіли
За ним по пятам, і самі хотіли
Попередить його, та він чвалає добре.
Його-ж палка любов немов остроги

Його домчала перше нас до дому.
Прекрасна й благородна господине,
Сю ніч ми ваші гості.

Л е д і М а к б е т.

Ваші слуги

Вважають і себе і слуг своїх,
І все добро своє за ваше власне,
І як лиш вашої високости вподоба,
Готові все звернути вам, як ваше.

Д у н к а н.

Так дайте-ж вашу руку, заведіть
Мене до пана дому. Щиро ми
Кохаємо його, й не перестанем
Являть йому і далій наші ласки.
За дозволом, вельможна господине. (Виходить).

Сцена сема.

В Макбета на замку.

Гобої і смолоскипи. Ввіходять одвірний і декілька слуг зі
стравами й посудом, і проходять через сцену. Потім входить
Макбет.

М а к б е т.

Коли-б воно, як зробить ся, й скінчилось,
То й добре-б. Се була-б коротка справа.
Коли-б убийством можна зупинити
Те, що постане з нього, і здобути
Сїєю стратою успіх, щоб тільки
Один удар сей був менї в турботу
Тут, на вузенькім часовім крайці, —
То-б ми стрибнули в те жите прийдішнє.
Та нї! у сих випадках ми ще тут
Свій суд знаходим; так що лиш відбудем
Криваву лекцію, вона заледво
Ще вивчена, вертаєть ся, щоб мучить

Учителя; ся рівнорука правда
Дав до наших уст ту саму чашу,
В яку ми всипали отрути. Він тут
Прибув в подвійній забезпеці: перва —
Я родич і підданий; те і друге
Спиняє злочин; далій, — я господарь,
І мушу від убійць його ховати,
А не самому за ножаку братись.
До того-ж сей Дункан своє владництво
Держав так мягко, свій уряд великий
Справляв так чисто, що його чесноти
Кричатимуть мов ангельськії труби
Про пімсту за його прокляте вбійство.
А жалощі, мов голе немовлятко,
На вихрі несучьсь, чи херувими
На тих невидимих воздушних силах,
Подмуть страшеним ділом в кожне око,
Що сльози втоплять і самого вітра.
Нема остроги в мене, щоб штуркнути
В боки мойому наміру, крім тої
Амбіції, що розігнавшись надто,
Не на сідло, а на тсї бік спадає.

Ввіходить леді Макбет.

А гов, там що нового?

Леді Макбет.

Ось за хвилю

Скінчить вечерю. Ти чого з сьвітлиці
Пішов?

Макбет.

А він хіба питав про мене?

Леді Макбет.

А вже-ж питав. Хіба ти ще не знавш?

Макбет.

Не треба дальше нам іти в сїй справі.
Він тільки що почтив мене, і я
Здобув між людьми золотую шану.

Носити-б нам її в новому блиску,
Не видати так скоро.

Леді Макбет.

То се п'яна

Була надія, що ти в неї вдїг ся?
То се вона і досі в тебе спала?
Тепер прокинулась, бліда й зелена,
Щоб позврать на тее, що так сьміло
Сама чинила? Від тепер і я так
Дивлю ся на твою любов. Чи ти
Боїш ся бути тым самим по ділу
І по відвазі, чим єси в бажанню?
Рад мати те, в чім бачиш ти окрасу
Життя, а сам ти трус, що власної
Ціни не бачить. Чи-ж за кожним „хочу“,
У тебе мусить наступать „не сьмію“,
Мов у тієї кітки в басні?

Макбет.

Годї!

Я сьмію все, що личить чоловіку...
Хто сьміє більше, то вже не людина.

Леді Макбет.

Яка-ж звірюка се тобі звелїла
Менї до твоїх замислів признатись?
Ти був мужчина як на се наваживсь;
А щоб зробитись більшим, нїж був перше,
Ти мусиш бути більшим од мужчини.
Тодї нї час, нї місце не годились,
А ти хотїв і те і друге владить;
Вони уладились самі собою,
І нагода тебе нї-на-що зводить.
Я годувала грудьми і дознала,
Як люба матері дитина ссуца.
Отсе-ж, як до мене-б воно сьміялось,
Я-б вирвала сосок з беззубих усток

І вибила-б йому з головки мізок,
Поклавшись се зробить, як ти поклав ся.

Макбет.

А що, як нам не вдасть ся?

Леді Макбет.

Нам не вдасть ся!

Напий свою хоробрість до підстрою,
То й вдасть ся. Як Дункан засне втомившись —
А він засне після дороги твердо —
Я двох його дворян так ушаную
Вином та трунками, що пам'ять їх,
Страж мізку, зробить ся мов пара,
А маґазин їх розуму — мов лембик.
Коли-ж у сні свинячим їх природа
Лежати буде п'яна, наче мертва,
Чого тоді не зробимо у двох ми
Із непильнованим Дунканом? Чом би
Нам не звернуть на сих дворян губчастих
Усю вину за наш великий подвиг?

Макбет.

Роджай самих синів: бо ся безстрашна
Природа мусить строїть тільки хлопців.
Як ми сих двох, що сплять у нього в хаті,
Обмажем кровю, навіть їх кинджали
Потребимо, то хто-ж би не подумав,
Що се вони...?

Леді Макбет.

Хто сміє інше думать,
Як ми підіймем крик та голозінне
Про смерть його?

Макбет.

Ну, я тепер наваживсь,
І натягну усі тілесні сили

На сей страшенний подвиг.

Леді Макбет.

Так ходімо-ж.

Насьміймо ся показністю із сьвіта.

Фальшиве той лице повинен мати,

Хто фальш у серці хоче приховати. (Виходять)

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Інвернес. Двір Макбетового замка.

Ввіходять Банко, а поперед нього Флїянс із смолоскищами.

Банко.

А як далеко ніч зайшла вже, сину?

Флїянс.

Вже місяць сїв. Годинника не чув я.

Банко.

А він сїдає у дванацять.

Флїянс.

Я міркую,

Що вже пізнійше, тату.

Банко.

На, ось меч мій.

Скупі на небі там і погасили

Усі свої сьвічки. На, й се візьми!

Мов олово важкий мене сон клонить,

А не хотїв би я тепер заснути.

О милосерні сили! оддалїте

Від мене нечестиві помишлення,

Котрі ві сні природа допускає!

(Ввіходять Макбет і слуга зі смолоскипом).

Подай меча! — А хто се йде?

Макбет.

Приятель.

Банко.

Як! ви се, пане, не спите ще й досі?
Король вже лїг. Над звичай був веселый
І вислав слугам вашим щедрі датки.
Сим адамантом дякує вітає
Супругу вашу, як найлуччу з женщин.
Доволен вельми з нами попрощав ся.

Макбет.

Не наготовились ми; наша воля
Зробила ся рабою недостатку,
А то-б вона свобідно працювала.

Банко.

Усе було гаразд. Тієї ночі
Мені приснялись віщі сестри тії...
Вони сказали вам по часті правду.

Макбет.

А я й не думаю про них. Однакож
Коли-б нам слухну вляйти годину,
То ми поговорили-б про сю справу,
Аби мені часок ви уділили.

Банко.

До вашої ласкавої вподоби.

Макбет.

Коли увійдете зо мною в згоду,
І станеть ся, то й вам се зробить честь.

Банко.

Аби нічого не втеряти з неї,
Стараючись придбать, та сохранити
На серці легкість, в обовязках чистість,
Я рад прийняти раду.

Макбет.

Ну, добраніч!

Банко.

Спасибі, пане; й вам також добраніч
(Виходять Банко та Фліянс).

Макбет. (до слуги).

Скажи там пані, як готов мій трунок,
Щоб вдарила у дзвона. Ляжеш спати.
(Виходить слуга).

Се я кинджал перед собою бачу?
Колодкою до моїх рук... А дай же
Себе вхопити!... От же й не піймаю,
А бачу все тебе. Чи ти, фатальне
Привиддя приступне так і для чувства,
Як для очей? Чи ти кинжал лише
Мої думки і облудний витвір
Розпаленого й здавленого візку?
Однакож я тебе так добре бачу,
Як і отсей, що тут виймаю з піхви.
Ти вказуєш мені мою дорогу....
Такого-ж інструменту я й хотів
Ужити. Очі в мене одуріли
Від иньших зміслів, або більше варті
Від усіх иньших. Бачу все тебе
І каплі крові на клинку твому
І на колодці. Перше не було їх.
Та ні, нема сього нічого. Се лиш
Кривавий намір мій моїм очам
Таке показує. Тепер, здасть ся,
На цілій половині світа вся
Природа мов би мертва. Злії мари
Тривожать сон опонами закритий,
Блідій Гекаті служать чарівниці,¹⁸⁾
Приносять жертви; а худе убийство,
Почувши чатовницьке гасло вовка.
Мов дух той крадеться ся, мов той Тарквіній¹⁹⁾
Безощадний, хижацькими ступнями
До задуму свого. О земле, міцно

І твердо побудована! не слухай,
Як я ступатиму й куди я йтиму,
Щоб не пробовкнуло й само камінне
Про задум мій, і щоб не одібрало
Нічній порі сього німого жаху,
Що так їй до лиця... Та що-ж се
Я тут нагрожую, а він там дише?
Од слова тільки діло холоднійше.²⁰⁾
(Дзвонить дввін).

Іду — й кінець! Се дзвін до мене дзвонить.
Не чуй, Дункане, як він завиває:
Тебе він в рай, чи в пекло призиває. (Виходить.)

Сцена друга.

Там же.

Ввіходить леді Макбет.

Леді Макбет.

Те саме, що їх п'яними зробило,
Мене зробило сьмілою, а що їх
Згасило, те мене ще розогнило.
Га! стій!... Се так сова заскавучала,
Дзвонарь фатальний, що дав страшенне
Добраніч... Там тепер він. Двері
Відчинені, і п'яні слуги
Сьміють ся храпаком з своєї чати.
Я так заправила нічний напиток,
Що смерть в них борюкаєть ся з житем,
Чи жити їм, чи вмерти.

Макбет (визирнувши іє за сцени).

Хто тут? що? го! (Щезає).

Леді Макбет.

Ой леле! я боюсь, вони проснулись,
А те й не зроблене. Сам тільки замах,
Не вчинок, нас погубить... Чуєш? слухай!...

Кинджали їх поклала я готові...
Він мусить їх знайти... О, колиб він
Не був так до отця мого подібний,
Я-б і сама зробила се... Мій мужу!

Ввіходить Макбет.

Макбет.

Зробив. А ти не чула тут нічого?

Леді Макбет.

Сову та цввіркуна я тільки чула.

Макбет.

Чи ти чого не говорила?

Леді Макбет.

Зараз?

Макбет.

Як я виходив.

Леді Макбет.

Говорила.

Макбет.

Слухай!

Хто спить у другій хаті?

Леді Макбет.

Дональбен.

Макбет (дивлячись на свої руки).

На се дивитись гірко.

Леді Макбет.

Се дурниця

Так говорити, що дивитись гірко.

Макбет.

Один зареготав крізь сон, а другий
Гукнув: „Розбій“! і так один одного
Збудили. Я стояв і прислухав ся...
Та ні, вони, молитву прочитавши
Ізнов уклались спать.

Леді Макбет.

Так, їх там двоє.

Макбет.

Один кричав: „О Господи, помилуй“!
„Амінь“! сказав йому на се товариш,
Мов бачили мене з сими руками
Катівськими. І я не міг сказати
„Амінь“ на їх „О Господи помилуй“!

Леді Макбет.

Не вдумуй ся так глибоко в се діло.

Макбет.

Та чом же я не зміг „Амінь“ сказати?
Помилування я найбільш потрібен,
І се „Амінь“ застряло в мене в горлі.

Леді Макбет.

Про сі діла не мусимо так думать,
Ато ще збожеволім від сього.

Макбет.

Мені здавалось, ніби щось кричало:
„Не спіте більше! бо Макбет вбив сон,—
Невинний сон, що нам моток турботи
Розплутує, — що кождий день життя
Кладе у гріб, по прикрій праці купіль,
Поранених сердець бальзам сцілющий,
Великої природи сити страву,
Найперший присмак на бенкеті життя“.

Леді Макбет.

Що в тебе на умі?

Макбет.

„Не спіте більше“! раз у раз кричало:
„Гляміс вбив сон, за те Кавдор не буде
Вже більше спать, Макбет не всне ніколи“.

Леді Макбет.

І хто-ж се так кричав? Достойний тане,
Ти обезсилювш свій ум пресвітлий,
Так божевільно дивлячись на речі.
Іди, візьми води, щоб позмивати
Із рук твоїх оті гидкі свідощтва.

На що се ти сюди приніс кинджали?
Нехай лежать на місці! Однеси їх,
І сонних слуг по'бмазуй кровю.

Макбет.

Ні, ні!

Боюсь і думати про те, що вкоїв;
Не сьмію й глянуть другий раз на теє.

Леді Макбет.

Легкодуху! подай сюди кинджали.
І мрець і сонний, се картини тільки.

Лиш діти намальованого чорта
Лякають ся. Коли ще кров пливе,
Я слугам кровю визолочу лиця:
Бо їх виною мусить се здаватись.

(Виходить. За сценою хтось стукає).

Макбет.

Звідкіль се стукання? Що се зо мною?
Аби що стукнуло, так і поблідну.
А руки? га! аж очі колупають.
Чи весь великий океан Нептунів
Сю кров із рук у мене позмивав?
Ні, скорше всі моря почервоніють,
Від рук моїх зелене стане красним.

Вертаєть ся леді Макбет.

Леді Макбет.

Тепер і в мене на руках твій колір,
А серце біле я стижусь носити. (Чути стукання).
Щось стукає у полуденні двері.
Ходімо в нашу почивальню! Трохи
Води очистить нас від сього діла.
Як нам полекшає тоді! Ти втратив
Свою статочність. (Ще стук за сценою).

Чуєш? знов стучить ся.

Надівь нічну оповчу. Може визве
Що-небудь нас; нехай не бачять,
Що ми ще не спимо. Та не теряй ся

В своїх гаданнях так мізерно.

Макбет.

Се знавши, лучче-б і себе не знати. (Стуканне).

Збуди Дункана груканням страшеним.

Колиб то зміг вси його збудити! (Виходить).

Сцена третя.

Там же.

Ввіходить одвірний.

Одвірний. Отсе як грукає! Колиб довелось одвірникувати у пекельних воріт, дак і остило-б чоловікови повертати ключа. (Стукає за сценою). Стуку-груку, стуку-груку! Хто там в імя Велзевула? Се фермер, що повісив ся в ожиданню великого врожаю²¹). В сам час приходиш! Та щоб у тебе було доволі хусток: напотієш ся тут за те... (Стукає за сценою). Стуку-груку! Хто там в імя другого дявола? Далєбі, се той двоязичник, що вмів клястись у-в обох шальках проти другої шальки. Доволі наробив зради задля Бога, та не зумів пробрехати ся до неба²²). О, ввіходь сюди, двоязичнику! (Стукає за сценою). Стуку-груку! Стуку-груку! Хто там? Далєбі, се йде сюди англійський кравець, що вкрав щось із французьких штанів. Іди, йди, кравче: тут нагрієш своє залізко²³). (Стукає за сценою). Стуку-груку! Ніколи впокою! Хто ви такі? Але-ж се місце надто холодне для пекла. Не хочу більш одвірникувати в чорта. Ато-б з усякого ремества понапускав таких, що прямують старою стежкою до вічного фарверка. (Стукає за сценою). Та зараз, зараз! Не забувайте одвірного. (Відчиняє двері).

Макбет.

3

Ввіходять Макдоф і Ленокс²⁴).

Макдоф.

Хиба, приятелю, ти лїг так пізно,
Що й досї ще лежиш?

Одвірний. Далєбі, добродїю, ми бенкетували до других півнів; а з пиття, добродїю, беруть ся три речі.

Макдоф.

Які-ж три речі із пята беруть ся?

Одвірний. Ге, добродїю, червоний нїс, сон і урина. А похїть, добродїю, воно й викликає й прогоняє. Викликає воно жадобу, та відіймає саме дїло. Тимто багацько пити, се, так би сказати, передразнювати ся з похїттю. Воно й будить і присипа її, і подіймає й кладе, і підохочує й залякує, велить стояти й лягати. Одно слово: доводить своїм передразнюваннем до сну і завдавши їй брехню покидає її.

Макдоф.

Здаєть ся, завдало й тобі сієї ночі.

Одвірний. Да таки й завдало, добродїю, по саме горло. Ну, та я віддячив йому за брехню; і здаєть ся, що я дужчий від нього. Хоч воно й побороло було мене через ногу, та я крутнувсь і вивернувсь.

Макдоф.

Чи встав уже твій пан? (Ввіходить Макбет).

Наш стук збудив його: ось він надходить.

Ленокс.

Добрийдень, благородний пане.

Макбет.

І вам обом добрийдень.

Макдоф.

Чи вже король проснувсь, достойний танае?

Макбет.

Нї ще.

Макдоф.

Звелїв, щоб я збудив його раненько,
І я троха чи не заспав години.

Макбет.

Я проведу вас до його.

Макдоф.

Я знаю,

Що се для вас прийнята турбота,
А все таки турбота.

Макбет.

Нї, нам радість
Робота і до втоми. Ось де двері.

Макдоф.

Прийму на себе сьмілість розбудити:
Бо так мені наказано по службі. (Виходить).

Ленокс.

Король сьогодні від'їжджав?

Макбет.

Певно.

Він так розпорядив ся.

Ленокс.

Ся ніч була трівожна. Де ми спали,
Позносив вітер димарі, і кажуть,
У воздуху якийся лемент чули,
І дикий крик, неначе передсмертний
З страшеними якимись голосами
Про всобиці грізні та колотнечі,
Що вже наклюнулись на горе людям.
Всю ніч покликувала мрачна птиця,
А інші кажуть, що й земля трусилась,
Як в лихорадці.

Макбет.

Ніч була бурлива.

Ленокс.

Такої другої не памятає
Моя ще молоденька память.

Макдоф (вертаєть ся).
О страх, о страх! о прешрашенне діло!
Тебе ні серце, ні язык не в силах
Ні зрозуміть, ні вимовить.

Макбет і Ленокс.

Що сталось?

Макдоф.

Хаос удрав свою мистецьку штуку...
Сьвятосквернительне убийство вбралось
У храм, що сам Господь помазав миром,
І вкрато з нього жизнь будівлі.

Макбет.

Як се?

Що ви сказали? жизнь?

Ленокс.

Жизнь королівську?

Макдоф.

Загляньте в хату, і нова Горгона²⁵)
Посліпите ваші очі. Не просіте,
Щоб я вам говорив, а подивітеся
І говоріть самі. (Виходять Макбет і Ленокс).

Вставать! Вставати!

Дзвоніте на тривогу, гов!... Убийство й зрада!
Гов, Банко й Дональбен!... Маком! устаньте!
Покиньте сон мяхкий, сей образ смерти,
Та гляньте на її саму! Проснітеся
Та подивіте ся на сю картину
Страшного суду!... Гов, Макоме! Банко!
Устаньте мов із домовин, ідіте
Мов духи ті дивитесь на страшенне!...
Дзвоніте скорше в дзвона! (Дзвонять у дзвони).

Ввіходить леді Макбет.

Леді Макбет.

Що тут сталось?

Про що така труба страшенна

Розбуджує весь дім на розговори?
Кажіть, кажіть!

Макдоф.

О любя господине!

Не вам те слухать, що я-б міг сказати.
Таке промовить у жіноче вухо,
Було-б одно, що вбить.

Ввіходить Банко.

О Банко, Банко!

Убито нашого царя і пана.

Леді Макбет.

Ой леле! лишенько! у нашім домі!

Банко.

Де-б ні було, страшенне діло всюди.
Мій любий Дофе, може ти вклепав ся?
Прошу тебе, скажи, що се неправда.

Вертають ся Макбет і Леннокс.

Макбет.

Коли-б я вмер до сього за годину,
То звікував би вік найщасливіший.
З сїєї хвилі все в житю нікчемне,
Все тільки іграшка: добро і слава вмерли.
Вино хтось вицїдив; тепер сей погріб
Хвалитиметь ся гущею самою.

Ввіходять Маком і Дональбен.

Дональбен.

Яке тут лихо склалось?

Макбет.

Ви ще живі,

Та і не знаєте про жерело своє.
Криниця крови вашої ізсякла,
Сама нора на віки зупинилась.

Макдоф.

Убито вашого отця.

Маком.

О, хто-ж се?

Ленокс.

Се вдіяли, здасть ся, покоївці.
І руки й лица в них були криваві,
Кинджали їх також; тут і лежали
Ще не обтерті в них на ізголов'ї.
Вони дивились дико і безумно...
Ніхто-б свого життя їм не повірив.

Макбет.

О, як же я жалкую, що в запалі
Їх повбивав!

Макдоф.

Про що-ж ви повбивали?

Макбет.

Хто-ж тут би й мудрий був і біснுவатий,
І тихий і палкий, цареви вірен
І рівноважен у таку мінуту?
Ніхто. Моя поспішная прихильність
Попередпла вгайливий розсудок.
Тут цар лежав, і срібне його тіло
Облямувалось золотою кровю,
А рани роззявлялись, мов проломи
Для входу спустошення і руїни.
А тут його губителі, окриті
Свого ремества коліром; ножі їх
У незвичайних піхвах кровянистих.
Хто-ж би впинив своє горяче серце
І мужества не доказав любовю?

Леді Макбет.

Ой виведіть мене!

Макдоф.

Піддержте леді.

Маком (стиха Дональбену).

Чого-ж ми язики свої впиняєм?

Ся справа нас торкаєть ся найбільше.

Дональбен (стиха Макому).

Не там нам говорить, де наша доля

Із кождї щілини нас чигає.

Втікаймо. Ще не спілі наші сльози.

Мако́м (стиха Дональбену).

І наше горе ще не схопилось на ноги.

Банко.

Піддержте леді. (Леді Макбет виводять).

Як поприкриваєм

Своє від холоду тремтуче тіло,

Тоді зійдемо, щоб нам розпитатись

Про сю страшну, криваву пригоду,

Щоб знати, що почати. Потресають

І страхи нас і всякі тайні думи.

Мене хранить міцна рука Господня,

То, щоб там злюща зрада не таїла,

Я буду против неї воювати.

Макдоф

І я так само.

Усі.

Й ми таким же робом.

Макбет.

Вдягнімо ся-ж, як мужі, у готовість,

Та позіходьмо ся негайно в залі.

Усі.

Се дуже добре. (Виход. усі крім Макома і Дональбена).

Мако́м.

Що хочеш ти робити? не мішаймо

До товариства їх. Фальшивим личить

Вид сумування на себе приймати.

Я хочу в Англію...

Дональбен.

А я надумавсь

В Ірландію²⁶). Розділим нашу долю,

То нам не так грізною буде. Тут же

Кинджали криють ся в людських усьмішках,

І ближій по крові більш кровожадній.

Маком.

Ще пущена стріла не долетіла...
Ми зробим лучче, від мети вхлившись.
То на коня! не будемо прощатись.
Нам не до церемоній. Утікати
Не стидно звідти, де нема пощади. (Виходять).

Сцена четверта.

За замком.

Ввіходить Россе з старим дідом.

Старий дід.

За сїмдесять лїт памятаю добре,
І надививсь за сї літа доволї
Річей страшних і дивних; та сїєї ночі
Було таке, що все те мов забулось.

Россе.

Ти бачиш сам, дїдусю мій, що небо
Мов сердячись на дїло чоловіка,
Погрожує його кривавій сценї.
Ось по годиннику ще день, а чорна
Ніч тушить-гасить перехідню лампу.
Чи се вже ніч бере над сьвітом гору,
Чи день так застидав ся, засоромивсь,
Що в темряві лице землі мертвіє,
А сьвіт живий його не поцілує?

Старий дід.

Воно так само противоприродне,
Як і те дїло, що недавно сталось.
У сей вівторок сокіл по під небом
Лїтав, пишаючись у високостях,
А мишоловниця сова його настигла
Та й заклувала.

Россе.

А царській коні!

Се ще дивнійша річ. Були пресмирні,
Окрасою були свого заводу.

І стали дикими, розбили стійла,
Втекли і згордували послуханнем,
Мов об'являючи війну всім людям.

Старий дід.

Я чув, вони один 'дного пожерли.

Россе.

Пожерли; я своїм очам не вірив.

А ось Макдоф. (Ввіходить Макдоф).

Як сьвіт іде, мій пане?

Макдоф.

Хиба не бачите самі?

Россе.

Ще не дізнались,
Хто вкоїв се більш ніж криваве діло?

Макдоф.

Хто-ж? ті, що повбивав Макбет.

Россе.

О горе!

Про що-ж воно сим людям знадобилось?

Макдоф.

Вони були підвладні; а цареві
Сини, Маком та Дональбен, влизнули,
Втекли, то їх усі й підозрівають.

Россе.

І знов против природи. Честолюбє!
Ти не щадиш нічого, ти й кривицю
Свого власного життя руйнуєш.
То ясно, що тепер королюванне
Впаде Макбету.

Макдоф.

Вже й оголосили.

Уже поїхав на вінчанне в Скону²⁷).

Россе.

А де Дунканові останки?

Макдоф.

У Кольм-Кіллі²⁸).

Туди одвезено їх, у священне
Всіх королівських предків кладовище.

Россе.

А ви поїдете у Скону?

Макдоф.

Не поїду,

Кузине, їду в Файф.

Россе.

А я поїду.

Макдоф.

Ну, то прощайте. Дай вам Боже бачить,
Що все гаразд, і щоб в новій одежі
Не жалкувати про стару, впокійну!²⁹)

Россе.

Прощай, дідусю.

Старий дід.

Нехай дає Бог вам і всім на світі,
Із зла добро й приятельство робити. (Виходять).

АКТ ТРЕЙТІЙ.

Сцена перва.

Форрес. Сьвітлиця в палатах.

Ввіходить Банко.

Банко.

Ось ти й король, Ілямис, Кавдор і все те,
Що обіцяли віщі сестри; тільки
Боюсь, ти йграв на се в ігру погану.
Ще-ж казано, що у твоє потомство
Власть не перейде, а що сам я буду
Отцем і коренем царів грядущих.
Коли від них виходить праве слово —
А на тобі воно справдило ся, Макбете —
То чом би і менї не проректи їм,
Так як тобі, в моїй надїї правди?
Та тільки цить про се, ні слова більше!

Сурми. Ввіходять Макбет яко король, леді Макбет яко королева, Ленокс, Россе, льорди, леді та прибічники.

Макбет.

Ось наш найперший гість.

Леді Макбет

Коли-б його забули,

То се була-б щербина в нашім сьвятї,
І все було-б неладно.

Макбет.

Ми сьогодні,
Добродію, даєм вечерю сугу,
І я прошу вас завітати на неї.

Банко.

Високість ваша може надо мною
Повелівати. Мій довг мене на віки
До вас прив'язує і нерозривно.

Макбет.

Ви їдете кудись після обіда?

Банко.

Так, їду, мій королю.

Макбет.

А я хотів просити в вас поради.
Сьогодні думали зібрати ми раду, —
А ви все мудро радите й щасливо.
Ну, так відложимо до завтра раду.
Далека вам дорога?

Банко.

Така, королю, що насилу встигну
Вернутись до вечері; як же кінь мій
Не схоче добре бігти, то годину
Чи й дві у ночі темної позичу.

Макбет.

Глядіть же, щоб вечері не втєряли.

Банко.

Нї, нї, мій повелителю, прибуду.

Макбет.

А наші кровожадні кузини,
Ми чули, в Англії один, а другий
В Ірландії осїлись, і не хочуть
Признатись у страшнім отцеубийстві,
А надимають видумками уші
Чудними тим, хто їх охотен слухать.
Ну, та про се ми завтра: бо й без того
Про государні речі треба радить.

Так на коня! Adieu! Вертайтесь к ночі!
А Фліянс їде з вами?

Банко.

Так, зо мною,
Мій добрий царю. Нас обох там треба.

Макбет.

Нехай же ваші коні добре їдуть!
Я поручаю вас обох їх спинам.

Прощайте! (Виходить Банко).

Проведіть усяк, як хоче

Свій час до семої години в вечір.

Щоб нам гостей найлучче привітати,

Зістанемось самі аж до вечері.

Нехай Господь з усіми вами буде!

(Виходять усі опріч Макбета та одного прибічника).

Козаче, гей! ждуть нашого веління?

Прибічник.

Ждуть під палатніми дверима, царю.

Макбет.

Веди сюди. (Виходить прибічник).

Так бути — се нічого,

А щоб безпечно бути так. Сей Банко

Встромив нам глибоко тривогу в серце.

У царственній його природі щось царює

Таке, чого побоюватись мусим.

Одважен вельми і безстрашен духом,

І має розум, що дорогу вкаже

Його хоробрости безпечну й певну.

На всьому світі тільки й є один він,

Що я боюсь його; мій дух під нього

Схиляється так само, як, говорять,

Антоніїв під Цезарів схиляв ся³⁰).

Він сміло напустивсь на віщих сестер,

Як тільки що царем мене назвали;

Заставив говорити і до себе.

Тоді вони йому пророкували,

Що лівії царів отцем він буде.
Вони на голову мені наділи
Вінець безплідний і дали у руку
Безплідне скипетро, щоб вирвав
Його у мене хтось чужий: бо син мій
Не буде ні один королювати.
Коли се так, то я для роду Банка
Запакостив собі, спаскудив душу;
Для них убив Дункана милостивця,
В сосуд мого спокою влив отруту,
І ворогу всього людського роду
Оддав клейнод мій вічний, щоб царями
Приплодків Банкових зробить, царями!
Коли судилось так, то лучче-ж, доле,
Виходь на грець, і биймось до упаду! —
Хто там?

Вертаєть ся прибічник з убійцями.

Тепер стань там коло порога,
І дожидайсь, поки тебе покличу.

(Виходить прибічник).

Макбет

Здаєть ся, розмовляв я з вами вчора?

Первий убійця.

Так іменно, королю милостивий.

Макбет

Ну, що-ж? обдумали мої ви речі?

То знайте: що се він з давнього часу

Держав вас під фортуною так низько.

Ви-ж думали, се я, хоч я в тому безвинний.

Се з'ясував я вам у тій розмові.

Ви зрозуміли, хто вас як морочив,

Манів, перебивав вам, і якими

Знаряддями; ви зрозуміли ясно, —

Що й полуумний, і останній дурень

Сказав би: „Се усе робив так Банко“.

Первий убійця.

Ви виявили нам усе докладно.

Макбет.

Так, виявив, і натякнув вам дальше,
Про що сьогодні буде в нас розмова.
Не вже у вас терпіння так багато,
Що вам про все, що діється, байдуже?
Не вже ви будете такі побожні,
Щоб за добродія сього молитись,
З його потомством, що попригнав вас
До самої могили, і на віки
Вас поробив старцями?

Первий убійця.

Ні, королю:

Ми мужі.

Макбет.

Вас записано мужами.

Так і всіх шавок, мопсів і хортів,
Борзих, спаньолок, гончих, водолазів,
Ведмедників і вовкодавів пишуть
Собаками, а у реєстрах песів
Потують: бистрий, похіпний, лїнний,
Хатній, мисливець, — і так хорт усякий
Записуєть ся по дарам природи.
Тим кожне має ще і свій придомок.
Так і в людей. Коли вас по реєстру
Записано не між людей послїдніх
По мужеству, то об'являйте сьміло.
Тоді я вам в такому звірюсь дїлі,
Що ворог ваш топтать не буде рясту.
Бо й я нездужаю від його жизні,
Одужаю-ж від його смерти.

Другий убійця.

Царю,

Мене сей сьвіт так наштовхав кулаччєм,
Що досадить йому я рад аби-як.

Первий убійця.

Мене також пригоди утомили,

Обридло вже із долею боротись,
І жизнь мені одважити не страшно.
Кудь виграв, кудь програв.

Макбет.

Обидва
Ви знаєте, що Банко єсть ваш ворог.
Обидва убійці.

Се правда, царю,

Макбет.

І мені він ворог,
Та ще такий завзятий і кривавий,
Що кожная його життя хвилина
Націлюєсь против життя могого.
І хоть би я здолів його й одкрито
З моїх очей незнатъ куди прогнати,
Аби схотів своєю явити волю,
Та ба, не випада: у нас є друзі,
Мені й йому однаково близькії.
Не хочу їх прихильности теряти,
А ще мені й оплакувати треба
Того, кого я сам вжену у землю.
Оттим то й я шукаю в вас підмоги,
Щоб од людських очей закрити справу
Задля всіляких вагівних резонів.

Другий убійця.

Готові ми, королю, все зробити,
Що нам повелите.

Первий убійця.

Хоть би й душею...

Макбет.

Ваш дух просьвічує крізь ваші лица.
Не більш як за годнну я скажу вам,
Де залягти на них, призначу й время,
Саму й хвилину. Бо сієї ночі
Се мусить статись, і не вельми близько
Від мого замку. Тільки памятайте,

Що при цьому я хочу бути чистим.
З ним... та глядїть, нічого не воставте
Не доробивши, в чистоту кінчайте...
З ним Флїянс, син його в дорозї буде.
Спровадить сина так менї потрібно,
Як і отця. Нехай його спїткає
Судьба сїєї чорної години.

Надумайтесь між себе. Зараз вийду.

Обидва убійцї.

Ми й так уже надумались, королю.

Макбет.

Я хутко вас кликну; заждїте в замку.

(Виходять убійцї).

Кїнець. Ну, Банко, коли ти шукаєш

На небї місця, то знайдеш сьогодні. (Виходить).

Сцена друга.

Там же. Друга свїтлиця.

Ввїходять ледї Макбет та слуга.

Ледї Макбет.

Чи Банко вже од'їхав з двору?

Слуга.

Од'їхав, ясна панї, та приїде

Сюди знов на нїч.

Ледї Макбет.

Скажеш королеві,

Що я жду вільної в його мїнути

На кілька слів.

Слуга.

Скажу, ласкава панї. (Виходить).

Ледї Макбет.

Нїчого ми, нїчого не придбали,

А не придбавши надбане втерjali.

Макбет.

Певнійше бути тим, що зопсували,
Бо радощів безпечних не дознали. —
(Ввіходить Макбет).

Ну, що, мій пане? Ти все самотою?
Про що в товариші приймаєш чорну мрію?
Про що перевертаєш думку, що повинна-б
І вмерти з тим, що думає про нього?
Шкода гадать, чого вже не вернути.
Що сталося, сталося.

Макбет.

Ми лише розбили
Гадюку, а не вбили, і зростеться
Вона, і буде знов сама собою.
А наша бідна злість знай стережеться
Гадючого давнішнього кусання.
Ні, краще розпадись вещей основа,
Сьвіти обидва внівець обернітись,
Ніж їсти нам свій хліб у вічній страхі
І спати в муках од сих снів страшених,
Що нами повсякнічно трусять! Краще
Нам бути з мертвим, що для сього місця
Послали ми на спочивання в землю,
Ніж в ненастанному лежать екстазі
Тортур душевних. От — Дункан в могилі.
Після трясучої горячки життя
Він любо спить. Своє найгірше діло
Вчинила зрада: не торкнеться більше
Ні сталь його, ні яд, ні злість домова,
Ні чужоземне військо, ані що на сьвіті.

Леді Макбет.

Та годі-ж бо, мій любий пане, годі!
Розгладь свої морщини, будь веселий
І привітний серед гостей сьогодні.

Макбет.

Я буду, серце; будь же й ти весела,
І все про Банка згадуй і очима

І язвком являй йому шанобу.
Ще поки не вбезпечився, ми мусим
Купати сан свій у потоках лести,
Робить масками серця наші лиця,
Таїть, яке воно в нас.

Леді Макбет.

Годі, годі!

Макбет.

В душі у мене повно скорпіонів,
Моя кохана. Банко й Фліанс живі.

Леді Макбет.

Та в них не вічна копія з природи.

Макбет.

Се ще одрада, що й вони не вічні.
То радуй ся-ж: перш ніж кажан скінчав
Своє літання манастирне, перше,
Ніж по призиву чорної Гекати
Продзвонить жорстокрилий жук дрімотню
Годину позіхаючої ночі,
Страшенне діло станеть ся.

Леді Макбет.

Яке-ж се?

Макбет.

Будь неповинна знанням, серденятко,
Поки похвалш діло. Наступай же,
Ніч осліпляюча, та позавязуй
Жалібникови днєви ніжні очі!
Кривавою, незримою рукою
Перечеркни й порви велику вмову,
Ту, що мене зробила блідолицим.
Сьвіт примеркає і ворона лине
До повного грачами гаю.
Днєвне створінне хнюпить ся й дримає,
Агенти-ж ночі чорної на здобич
Встають... Тебе мої дивують речі,
Та не турбуйсь про се! Що почало ся

Лихим, лихим і потужніти мусить.
Прошу-ж тебе, іди зо мною. (Виходять).

Сцена третя.

Парк поблизу палати.

Ввіходять три убійці³¹).

Первий убійця.

Та хто-ж тобі велів зійтись із нами?

Третій убійця.

Макбет.

Другий убійця.

Тут нам нема чого сумнитись.

Він знає все, що нам чинити треба,
Як нам наказано.

Первий убійця.

Ну, будь із нами.

На заході ще смужки дня світліють.

Хто запізнився, тепер підгорячає

Коня, щоб до корчми добігти в пору.

Наближуєть ся й той, кого чатуєм.

Третій убійця.

Чи чуєте? се коні.

Банко (за сценою).

А подайте

Нам світла, гов!

Другий убійця.

Се він і єсть; а інші,

Що занотовано ждять на вечерю,

Уже на замку.

Первий убійця.

Коні повернули

Ще з мило, та він тут звичайно,

Як і всі інші, під самі ворота

Прямує пішки.

Ввіходять Банко та Фліянс із смолоскипом.

Другий убійця.

Гей, давайте сьвітла!

Третій убійця.

Се він.

Первий убійця.

Гледи-ж!

Банко.

В ночі ще йтме дощ.

Первий убійця.

Нехай ушкварить.

(Нападають на Банка).

Банко.

О зрадо! Утїкай, втїкай, Фліянсе!...

Ти ще помстиш ся... О, ти, рабе! (Фліянс утїкає).

Третій убійця.

Хто сьвітло погасив?

Первий убійця.

Хиба не треба?

Третій убійця.

Тут лиш один лежить, а син утїк..

Другий убійця.

Ну, ми втерjali більшу половину

Свої справи! Ех!

Первий убійця.

Ходїмо

Та сповістїмо, скілько ми зробили. (Виходять).

Сцена четверта.

Сьвітлиця на замку.

Наготовлений бенкет. Ввіходять Макбет, леді Макбет, Россе, Ленокс, льорди і прибічники.

Макбет.

Ви знаєте свої чини, сїдайте!

І першого й останнього вітаєм
Сердечно.

Льорди.

Дякуємо вам, королю.

Макбет.

Самі ми сядем серед товариства,
Смиреним гостем будемо між вами;
А господиня наша на покуті,
Та щоб нас привітала в щасне время.

Леді Макбет.

Витай всіх наших друзів, мій королю:
Бо серцем я вже всіх їх привітала.

Виходить первий убійця в двері.

Макбет.

Дивись, вони віддячують сердечно. —
З обох кінців стола кругом обіли,
Я посеред сїдаю. Веселїтесь. (Наближуєсь до дверей).
В тебе лице в крові.

Убійця.

То се кров Банка.

Макбет.

І лучча на тобі, ніж в нім. Спроваджен?

Убійця.

Я перерізав йому горло, царю.

Макбет.

Найлуччий ти з головорізів; тільки
І той незгірший, хто вслужив Фліянсу.
Коли се ти, нема тобі і рівні.

Убійця.

Всемилоствий царю-государю,
Фліянс утік.

Макбет (стиха).

То знов вертаєть ся моя недуга!
Ато-б я був твердий як мармур,
Я був би нерушимий мов та скеля,
І обіймав усе, як вольний воздух.

Тепер же я в тісноті, у затворі
І скованій сумнівами, страхами.
А Банко-ж певний?

Убийця.

Мій добрий царю, у канаву вкинув.
Ран з двадцять рубаних у нього буде
На голові, а кожна з них смертельна.
Лежить в канаві.

Макбет.

Ну за се спасибі. (Стиха).

Лежить стара гадюка, а маленьке
Гадюченя втекло, і тільки з часом
Отрути набереть ся: а тепер беззубе.
Іди, а завтра знов мені розкажеш. (Виход. убійця).

Леді Макбет.

Мій царственний владко, ми не маєм
Од вас веселости. Пир нам ні на що,
Коли привітом щирим не приправлен.
Бенкетувати, се єсть частувати.
Найлучче чоловіку їсть ся дома,
А між людьми звичайність нам приемле.
Без неї їжа не смачна.

Макбет.

Ти любо

Мені нагадуєш... Ну, на здоровле-ж
Нехай гостям трапеза наша буде!

Ленокс.

Благоволіте сісти, мій королю.

Дух Банка ввіходить і сідає на Макбетовім місці.

Макбет.

Коли-б наш Банко був тепер між нами,
Зібрав ся-б тут весь цвіт землі моєї.
Та лучче дорікать йому недбальством,
Ніж думать, що йому пригода сталась.

Россе.

Його обіцянку, королю мій, плямує

Його та неприсутність. Ущасливте-ж,
Королю, нас бесідою своєю.

Макбет.

Так повно-ж за столом.

Ленокс.

Ось ваше місце.

Макбет.

Де?

Ленокс.

Ось, добрий мій королю. Що се з вами?

Макбет.

Хто з вас зробив се?

Льордн.

Що, мій добрий царю?

Макбет.

Ні, не кажи, що се моя робота.
Твоїм кривавим волосом на мене
Так не тряси!

Россе.

Панове, встаньмо!

Його величеству чогось недобре.

Леді Макбет.

Сидіте, добрі друзі. Так з ним часто...

І за-молоду так із ним бувало.

Я вас прошу, не покидайте місця.

Припадок на хвилину, й не змигнеть ся,

Як мисль; він в мене здужатиме зараз.

Коли на нього будете вважати,

Розсердите й продовжите страждання.

Годуйтеся, і на нього се дивітесь. —

Чи ти мужчина?

Макбет.

О, та ще й хоробрий,

Що зможе сміло і на те дивитись,

Від чого побліднів би й сам нечистий.

Леді Макбет.

О нісенітниця! Та се-ж картина
Твого страху, та й годі; се воздушний
Кинжал, що ти казав, ніб' до Дункана
Тебе він вів. Сі ляки та жаханя —
Обманщики справдешнім страхам, личять
Жіночим басням в запічку зимою,
Котрі оправдує стара бабуся.
Сором ся! Що тобі так вид змінило?
Як все вже зроблено, ти задивив ся
На дзиґлик тільки.

Макбет.

Глянь сюди, будь ласко!
Дивись! гляди! ось! ось! Ну, що ти скажеш?
Що-ж я тут? А коли кивати можеш,
То й говори. Коли вже кладовища
Вертати мусять тих, що ми ховаєм,
То нам гробами яструбів утроби
Служити будуть. (Виходить дух).

Леді Макбет.

Зовсім не мужчина!

У безумі!

Макбет.

Коли я тут стою,
То бачив я його.

Леді Макбет.

О фі! сором ся!

Макбет.

Кров проливали й перше, в давні давна,
Як ще статут гуманний не очистив
Суспільности, і страшно навіть слухать,
Які тоді чинили ся убійства.
Та як розвалять черепа бувало,
То чоловік і вмире, тим і скінчилось.
Тепер же знов тобі убитий встане,
Дарма, що двадцять ран смертельних буде

На голові у нього, і не пустить
Тебе на місце. Се мені дивнїйше,
Нїж оттаке убійство.

Леді Макбет.

Мій достойний пане,
Без вас скучають благородні друзі.

Макбет.

А я й забув. Мої достойні друзі,
Ви не дивуйте ся. Чудна се в мене
Недуга-болїсть, та вона нїчого
Тим, хто привик до мене. Випем перше
Всім на приятельство і на здоровле,
Тоді вже й сяду. Гей, вина! повнїйше!
Пю на веселїсть усьому столови!
Нехай легенько й Банкови ікнеть ся,
Коханому неприсутньому другу!
Колн-б то він тут був! Пю на здоровле
Всім і йому! Усім всього, панове!

Льорди.

І служби наші і відповіданнє! (Вертаєть ся дух).

Макбет.

Іщезни, зникни із очей у мене!
Нехай тебе земля сховає! В тебе
В кістках нема вже мізку; кров у тебе
Холодна, і в очах погасло сьвітло,
Що вирячив на мене.

Леді Макбет.

Добрі пери,

Гадайте ви про се, як про звичайний
Припадок: бо воно й не є що инше,
Та що псує веселу нам годину.

Макбет.

Що сьміє чоловік, а все те сьмію.
Іди рикаючим ведмедем руським,
Чи носорогом, чи гирканським тигром³²),
Прийми на себе який хочеш образ,

Аби не сей, — і жилка не струснетъ ся.
Або знов оживи і сьмій покликать
Мене мечем з собою у пустиню:
Коли я затрушусь, ти маеш право
Сказать, що я дівчача кукла. Геть
Від мене, тїнь страшенна! Геть омапо
Безтїльна, геть! (Дух зникає).

Ну, так: тепер як щезло,
Я муж ізнов. Сидїть, сидїть, будь ласко!

Леді Макбет.

Ти відогнав веселість, зонсував нам
Приемний гурт розстроєм дивовижним.

Макбет.

Та як же можна, щоб такі речі
Перелїтали в нас мов лїтня хмарка,
Та й не зумляли нас? Ви і таке ще
Зо мною зробите, що я всумню ся
І в тїй трївозї навіть, що я чую,
Як поміркую, що такі видїння
Ви бачите, і щоки червонїють
У вас природним цвїтом, — як у мене
Поблїдли від страху.

Россе.

Які видїння,

Королю мій?

Леді Макбет.

Не говорїть, будь ласко.

Йому все гірш та гірше, і питання
Його дратують. А з тим на добраніч.
Не гайтесь за порядком ваших ходів,
Ідїте всі.

Ленокс.

Добраніч, і щоб лучче

Його величеству здоровле послужило.

Леді Макбет.

Усім сердечне на добраніч!

(Виходять усі опріч Макбета та леді Макбет)

Макбет.

Се требує крові. Не дармо кажуть :
Кров требує крові. Камінне часом
Здвигалось і дерево говорило.
Розумна знахореві звязь природи
Через сорбк, ворон і галок
Виявлювала тайного убійцю.
Чи пізна ніч уже?

Леді Макбет.

Вже починає

Боротися із ранком, хто поборе.

Макбет.

Як се тобі здається, що не хоче
Макдоф явити нам свою особу,
Хоть ми йому сурово повеліли?

Леді Макбет.

А ти, мій пане, посилав до нього?

Макбет.

Ні, тільки чув, та думаю й послати.
Нема ні одного між ними, в кого-б
Я не держав слуги в домі на грошах⁸³).
На завтра хочу рано в ранці їхати
До віщих сестер, щоб сказали більше.
Бо я тепер налагодився знати
Найгіршим робом, що лиш є найгірше.
Для себе я не подивлюсь ні на що.
Я так уже убив у кров, що мушу
Бристи ще глибше: бо мені й вертатись
І перейти однако буде трудно.
Чудне у мене в голові вертить ся
І рветь ся в руку. Треба поробити,
Поки всього собі не зважу добре.

Л е д і М а к б е т.

Тобі не достає приправи жи́зні, —
Сну.

М а к б е т.

Так, ходімо спати! Се химерне
Мученне в мене тільки з непривички.
Ми дїтвора́ ще у таких учинках. (Виходять).

Сцена пята.

Чагарняк.

Грім. Увіходять три відьми, на зустріч Геката.

Перва відьма.

Що се, Гекато? ти чогось лютуєш?

Геката.

Іще-б мені на вас не лютувати,
Яги безстидні, злюки біснуваті!
Як сміли ви з Макбетом торгувати,
Загадками на вбійство підмовляти?
А я між вас найстарша чарівниця,
До всього злого перва привідниця³⁴),
Од вас нічого й досі не чувала
І вам ладу в відьомстві не давала!
А гірш усього, що ви працювали
Задля скаженої, лихої твари,
Що, як і всі вони, про вас не дбає,
Одну свою користь на думці має.
Поправмо-ж се. Я завтра рано з вами
Зустрітись мушу в Ахеронській ямі³⁵).
Свою будущину він хоче знати,
І прийде там про неї нас питати.
То наготуйте всі свої товари,
Зїлля, посуду і закляття й чари.
Я-ж на всю ніч лечу, щоб роздобути
Страшенної, судьбової отрути.

На розі в місяця згустилась в каплю ;
Я в воздусі її спіймати втраплю.
Перегоню її магічним знаннем,
І викличу духів тим заклинанням,
Що ум йому на віки затуманять,
І мріями в безодню зол заманять.
Острогами він шпоритиме долю,
Про смерть забуде, дасть надіям волю ;
А люде сим себе найбільше гублять,
Що певністю розсудок свій голублять.
(Музика та співання за сценою : „Ой іди-ж бо, ой іди“ і т. д.³⁶)
Чи чуєте? до мене се співають.
Мене се так, мене се викликають.
Чорта мале на тумані несеть ся,
І жде мене у хмарі, не діждеть ся. (Виходить).
Перва відьма.
Боржій! вона назад знов буде скоро. (Виходять).

Сцена шеста.

Форрес. На замку.

Ввіходять Ленокс і другий льорд.

Ленокс.

Мої слова вам тільки натякнули,
А ви собі як знаєте толкуйте.
Кажу одно: багато тут чудного.
Макбет журив ся дуже по Дункані...
А вже-ж: бо він умер. Хоробрий Банко
Не рано вельми їхав, і сказати,
Аби схотіли, можете, що Фліянс
Його убив і втік. Не їзди пізно!
Хто не подумає, як по звірячи
Макомови та Дональбену вбити
Ласкавого отця? Прокляте діло!
І як воно уразило Макбета!
Хиба-ж він зараз, у гніву сьвятому

Не заколов обох тих винуватих,
Як ще вони були рабами п'янства,
Невольниками сну? Се ж благородно!
Та ще й благородно на придачу,
Бо всяке-б щире серце роз'ярилось,
Почувши, як вони іще й перечать.
Отсе-ж усе впорядкував він добре.
І я так думаю, що попади ся
В його лабеті і сини Дункана —
Чого Господь не допустив — то знали-б,
Як батька убивати; да і Флїянс...
Ну, та мовчімо! За широкі речі
Та що не був на бенкеті в тирана,
Я чув, Макдоф живе вже у неласці.
А де, добродію, тепер він дів ся?

Льорд.

Дунканів син, в котрого харцизака
Одняв його наслідде, пробував
В Британського сьвятого Едуарда³⁷.
Король прийняв його так милостиво,
Що і лиха фортуна не вменшила
Йому високої шаноби й чести.
Туди побіг Макдоф царя благати,
Чи не підняв би він Нортумберлянда
З Сівардом воїном йому на поміч³⁸),
Щоб з ними та ще з Тям, хто понад нами,
З своїм благословенням нам вернути
Трапезам нашим хліб, ночам спочивок,
Щоб од ножів кривавих слобонити
Нам бенкети й пири, і щоб по правді
Служити і за службу мати шану.
Всього сього тепер бажаєм пильно.
І чутка ся злякала так Макбета,
Що він готуєть ся до оборони.

Ленокс.

А посилав він до Макдофа?

Льорд.

Певно.

А той відрізав просто: „Не поїду“.
Посол з досади повернув від него
І пробурчав: „Тривай, пора настане,
Що каятимеш ся в такому відказі“.

Ленокс.

Навчить його се лучше стерегти ся,
Держатись так далеко, як зуміє.
Коли-б його которий ангел Божий
Попередив до короля з вістями!
Щоб наша бідолашная країна
Вернулась із під рук проклятих скорше!³⁹⁾

Льорд.

Я молитви мої із ним послав би. (Виходять).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Печера. По середині парув казан.

Грім. Увіходять три відьми.

Перва відьма.

Тричі кіт перістий нявкнув.

Друга відьма.

Тричі й раз їжак хурявкнув.

Третя відьма.

Гарпії⁴⁰) кричать: „Пора вже!“

Перва відьма.

Ну, круг казана ходімо,

Череву йому труїмо.

Жабо, під холодним камнем

Трицять день із днем ти спала

Та отруту все збирала:

Перва в казані вари ся!

Усі.

Ой не жалуймо роботи

Задля смутку, для турботи!

А ти огню розгоряй ся,

Ти казане розкиплай ся!

Друга відьма.

Із багна гадюче мясо

В казані кипи, вари ся.
Око салямандри, лапка жаби,
Шерсть із кажана, язик собачий,
Вилочка в єхидни з рота,
Червяка жало сліпого,
Булькотїть, поревертайтесь
І в турботу обертайтесь!

Усі.

Ой не жалуйте роботи
Задля смутку, для турботи!
А ти огню розгоряй ся,
Ти казане розкиплай ся!

Третя відьма.

Із дракона лускотинне,
Вовчий зуб, відьомські моці,
Тельбух чудища морського
Та болиголова корінь,
Що у темряві копали,
Жидова лиха печінка
Та козляча жовч гіркая,
Листє івовє, що рвали,
Як ясний мінив ся місяць,
Турків ніс, татарські губи,
Пучка від дитинки плюхи,
Що в канаві породила,
Породивши задушила:
Від сього всього згустіє
Наш узвар і набубніє.
Казана-ж ми доповнімо,
З тигра кишку туди вкиньмо.

Усі.

Ой не жалуйте роботи
Задля смутку, для турботи!
А ти огню розгоряй ся,
Ти казане розкиплай ся!

Друга відьма.

Тепер кровю обізяни
Наш казан прохолодімо,
Чари добрими зробімо.

Ввіходить Геката.

Геката.

От за се я похваляю,
Нагороду обіцяю.
Тепер над казаном съспіваймо,
Феями, Ельфами⁴¹) кружляймо,
І чаруванне докінчаймо!

[(Музика і спів: „Чорні духи“ і т. д.⁴²)

Друга відьма.

Чогось сверблять пучки великі в мене:
Сюди прямув щось до нас мерзене.
Відомкнімо, відчинімо,
Хто-б не був се, упустімо!

Ввіходить Макбет.

Макбет.

Що ви, таємні, чорні, полуношні
Яги тут робите?

Усі.

Неізреченне.

Макбет.

Я заклинаю вас відьомством вашим,
Де-б ви ні вчили ся, відповідайте!
Хоть би ви порозв'язували вітри,
Нехай вони против церков воюють;
Хоть би кипучі хвилі потопили,
Пожерли, поковтали мореходство:
Хоть би повилягало спіле жито,
І вітром дерево повивертало;
Хоть би на голови своїй сторожі
Попадали й порозсипались замки;
Хоть би царські палати й піраміди
Аж до основ своїх схилили чола;

Хоть би скарбівня живота природи
Розсипалась уся і розтекла ся, —
Що занедужала й сама-б руїна:
Відкажуйте мені на запитанне!

Перва відьма.

Кажи.

Друга відьма.

Питай.

Третя відьма.

Відказувати будем.

Перва відьма.

Скажи, чи нам самим відповідати,
Чи хочеш чути се від наших старших?

Макбет.

Повикликайте їх, нехай я бачу.

Перва відьма.

Лиймо кров свині, що ззіла

Десятеро поросяток;

Жир, що з шибениці капав,

Як повішено харциза,

Лиймо в полумя!

Усі.

Являйтесь!

Велет, чи малий, не гайтесь!

Грім. Перве видмо: голова в шоломі.

Макбет.

Скажи мені, недовідома сило...

Перва відьма.

Воно твою вже думку знав. Слухай

Його слова, сам не кажи нічого.

Перве видмо.

Макбет! Макбет! остерігайсь Макдофа,

Остерігай ся Файфського ти тана⁴³).

Пусти мене, доволі! (Западає в землю).

Макбет.

Хто-б ти ні був, за добру осторогу

Я дякую тобі. Ти до живої
Струни у мого страху доторкнув ся.
Скажи-ж іще одно словечко.

Перва відьма.

Воно не любить, щоб повелівали.
Ось друге потужнійше.

Грім. Друге видмо: кривава дитина.

Друге видмо.

Макбет! Макбет! Макбете!

Макбет.

Коли-б ушей було у мене троє,
Я слухав би всіма трома ушима.

Друге видмо.

Бувай кривавий, сьміливий, рішучий,
З людської перемоги насьміхай ся:
Бо з тих ніхто тебе не одолів,
Хто, як усі, од жєнщини родив ся⁴⁴).

(Западає в землю).

Макбет.

Ну, то живи-ж, Макдофе! Я боюсь
Тебе не мушу. Ні бо! я подвою
Безпечність. Я візьму собі заруку
У долі, щоб і блідосерду-страху
Брєхні завдать, та й спать собі під громом.

Грім. Третє видмо: дитина в короні, з деревом у руці.

Що се таке встав, мов починанне
Царів, і на чолі своєму немовлячїм
Знак царственної висоти вже носить?

Усі.

Не говори до нього, тільки слухай.

Третє видмо.

Будь гордим левом і на те байдужним,
Хто ремствує на тебе, нарікає,
Чи на тебе змовляєть ся. До віку
Ніхто Макбета з них не одолів,
Хиба-б Бірнамський гай на нього-б рушив
До Донзінанських мурів⁴⁵). (Западає в землю).

Макбет.

Ну, ніколи
Сього не буде. Хто-б то гай примусив?
Хто повелів би дереву коріння
З землі цїпущої повиривати?
Пророкуванне любе! добре! Не вставай же,
Бунтлива голово, аж поки встане
Бірнамський гай на мене. Наш високий
Макбет королюватиме аж поти,
Поки заплатить довг природі й часу.
Та ще мов жадав серце знати
Одно: скажіть мені, коли вам можна
Сказати стілько: чи плід Банка буде
В сїм царстві царювати?

Усі.

Не старай ся

Знать більше.

Макбет.

Ні, я хочу знати.
Відмовите, — прокляте вам на віки!
Скажіть: чого казан... А! що се грав? (Гобої).
Перва відьма.

Явітесь!

Друга відьма.

Явітесь!

Третя відьма.

Явітесь!

Усі.

Очам явітесь, серце розривайте,
І геть звідсїль тїнями позникайте!
Являеть ся девять королїв. Останній з зеркалом у руці.
За ним їде Банко⁴⁶).

Макбет.

Ти надто на дух Банка схожий: щезни!
Мені твоя корона палить очі...
І в тебе, в другого, таке волоссе,

Як в першого, і золотий начілок...
І третій в першого... Відьми паскудні!
Про що мені покажете се ви?...
Четвертий?... Повилазьте очі!... Що се?
Невже вона простягнеть ся і справді,
Ся лінія, аж поки розпадеться ся
Вселенна?... Ще?... І семий?... Ні, не хочу,
Не хочу більше бачити... І осьмий
Являєть ся, ще з зеркалом, в котрому
Показує мені ще много иньших.
І бачу, деякі подвійні берла,
Потрійні скипетри несуть...⁴⁷⁾ У, страшно!
Тепер я бачу, се-ж воно і правда:
Бо закрівалений до мене Банко
Сьмієть ся і показує: мої се!
Як! то се ось воно як?

Перва відьма.

Так і буде.

Чого-ж Макбет стоїть, мов тороплений?
Потішмо, сестри, дух його смущений:
Покажемо йому свої угіхи.
Нехай співає в чарах воздух тихий,
А ми танець свій древній протанцюймо,
І короля великого вшануємо.
(Музика. Відьми танцюють, а потім зникають із Гекатою).

Макбет.

Де-ж се вони поділись? позникали?
Нехай же сю злотворную годину
В календарях пропишуть, як прокляту! —
Ввіходьте ви, знадвору!

Ввіходить Ленокс.

Ленокс.

Що вам, царю,

Угодно?

Макбет.

Бачили ви віщих сестер?

Ленокс.

Ні, мій королю.

Макбет.

Не пройшли повз вас?

Ленокс.

Ні, мій королю, ані же нічого.

Макбет.

Нехай заразою сей воздух стане,
Що понеслись вони на нїм, помчались!
Будь проклят кожен, хто їм пїйме віри!...
Я чув тут кїньське тупотїння. Хто се
Прибув?

Ленокс.

Приїхало гонцїв із тров
І привезли вам слово про Макдофа,
Що втік у Англїю.

Макбет.

У Англїю?

Ленокс.

Так, милостивий мій королю.

Макбет (стиха).

Время,

Ти попереджуеш мої страшенні
Дїла. Легкої думки не спіймати,
Коли не йде учинок з нею поруч.
Від сеї хвилі кождий первенець
Мойого серця буде первенцем
Руки мовї. І щоб зараз думку
Ввінчати дїлом, я зроблю, що здумав:
Я нападом візьму Макдофів замок,
І опаную Файф, і постинаю
Його жону, дїтей і всіх нещасних,
Що йдуть в його роду слїдом за ним.
Ні, годї похвалятись по дурному!
Зроблю, поки ще не прочахла думка.

Лиш без вагання! Де-ж там ті панове?
Ведїдь вістовиків до мене зараз. (Виходять).

Сцена друга.

Файф. Сьвітлиця на Макдофовім замку.
Ввїходять леді Макдоф, її син і Россе⁴⁸).

Леді Макдоф.

Що-ж він зробив, що мусїв утїкати?

Россе.

Терпіння, панї!

Леді Макдоф.

Він не мав терпіння.

Його утека з краю, се безумство.

Коли учинки наші не зрадливі,

То зраду робить наше страхопудство.

Россе.

Ви ще не знаєте, чи страхопудство,

Чи може був тут розум.

Леді Макдоф.

Розум!

Покинути жону, лишити дїток,

Домівку і титули на вкраїні,

Звідкіль йому прийшлоь утеком бігти...

Нї, він не любить нас, не має серця!

Бо і найменша пташка, корольочок,

І та з совою за дїток воює

В своїм гніздечку. Все віддати страху

І для любви нічого не лишити...

Який тут розум, що його втїканне

Біжить против розсудку?

Россе.

Нї, кохана

Моя кузинонько! прошу, вгамуй ся.

Твій муж і благородний і розумний,

Розсудливий, він лучче всіх нас знає,

Чого пора від нього вимагає.

Не сьмію більш сказати. Та мабуть же

Прийшло жорстоке время, що не знавши
За що й про що, ми зрадниками стали;
Що нас лякає всяка поголоска,
Самі-ж не знаємо, чого нам страшно,
І мов на бурнім морі нас метає,
Мов дика хвиля хвилю поганяє.
Прощайте; буду знов тут незабаром.
Діла зупинять ся дійшовши краю,
Або на давній лад ізнов повернуть. —
Благословення на тебе, дитино!

Леді Макдоф.

Хоть жив отець, а він уже сирітка.

Россе.

Я був би дурень, як би тут лишив ся:
Мені біда і вам було-б нещастя.

Прощайте-ж. (Виходить).

Леді Макдоф.

Так, козаче, вмер твій тато.

Що ти тепер? як житимеш на світі?

Син.

Так, мамо, як пташки.

Леді Макдоф.

Як! червячками

Та мушками?

Син.

Ні, тим що попадеться ся.

Так роблять і вони.

Леді Макдоф.

О бідна пташко!

Ти не боїш ся ні сільця, ні клею,
Ні западні, ні сітки?

Син.

Чого-ж боятись, мамо? Не для бідних
Пташат їх ставлять; да і мій же тато
Не вмер іще, хоч що-б ти говорила.

Леді Макдоф.

Ні, вмер. Де ти собі здобудеш тата?

Син.

Ні, ти собі де чоловіка візьмеш?

Леді Макдоф.

Я їх куплю хоть двацять на базарі.

Син.

То се ти купиш їх, щоб знов продати?

Леді Макдоф.

Розумно кажеш, синку, та ще й надто

Розумно по своїм літам.

Син. Чи мій тато був зрадник, мамо?

Леді Макдоф. Був.

Син. А що таке зрадник?

Леді Макдоф. Те, що як хто клянеться та й обманить.

Син. І всі ті зрадники, що так роблять?

Леді Макдоф. Кожен, хто так робить, буде зрадник, і його мусять повісити.

Син. Чи всіх же вішають, хто клянеться та й обманить?

Леді Макдоф. Кожного.

Син. Хто-ж їх мусять вішати?

Леді Макдоф. Хто? Чесні люде.

Син. То обманщвки, що клянуться, — дурні: бо на сьвітї стілько обманщків, котрі клянуться, що здолїли-б побити та й повішати чесних людей.

Леді Макдоф. Храни тебе Господь бідна малпочко! Ну, де-ж ти здобудеш тата?

Син. Коли-б він умер, ти по ньому плакала-б; а коли не плачеш, то се добрий знак, що в мене скоро буде тато.

Леді Макдоф. Бідний лепетунчик, як ти розбалакав ся!

Ввіходить посланець.

П о с л а н е ц ь .

Благослови вас Бог, прекрасна панї!
Я вам незнаний, та вас добре знаю,
Яка статечна ви в своїй повазі.
На вас біда, я чую, наступає.
Коли-б людини простої ви ради
Послухали, то тут би не зістались.
Втікайте звідсі з дітками своїми!
Менї й се гірко, що вас так лякаю,
А що-ж, як вам лихе що заподіють?
Се буде звірство, і воно вже близько
До вашої особи... Сохрани вас
Небесна сила!... Гаятись не сьмію. (Виходить).

Л е д і М а к д о ф .

Куди менї втікати? Я нікому
Зла не зробила. Тільки-ж добре знаю,
Де я живу: на сьвітї на земному.
Тут часто за лххий учпнок хвалять,
А добре діло звать дурним, поганим.
То що менї поможе, як скажу їм,
Боронючись по женськи, що нікому
Не заподіяла нічого злого?

Ввіходять убійці⁴⁹).

Що се за лица?

Первий убійця.

Де твій муж?

Л е д і М а к д о ф .

Надіюсь,

Що не в такім ледачим місці, де-б міг
Його знайти такий як ти.

Первий убійця.

Він зрадник.

С и н .

Ти брешеш, ледарю кудлатий, невмивако!

Первий убійця

Ах, ти цїпля зрадливої породи! (Пронизує його).

Син.

Він, мамо, вбив мене! Втікай скорійше! (Умирає).

(Вибігає леді Маудоф, кричучи „Ровбій“! Убійці нагонцем за нею)

Сцена третя.

Англія. Перед королівськими палатами.

Ввіходять Маком і Маудоф⁵⁰).

Маком.

Знайдем собі який куточок тихий,

Та виплачемо з серця сльози.

Маудоф.

Лучче

Візьмімось за мечі за смертоносні

Та воїнами добрими устаньмо

За наше звалене додолу право.

Що новий ранок, нові вдови плачуть,

І нові сироти голосять, нові

Печалі бють в небесний склеп, аж стогне,

Мов озивається словами й чує

З Шотляндією горе.

Маком.

Я сумую

Про те, чому йому віри, а йому віри

Тому, що знаю, і що маю силу

Поправити, поправлю скоро пору

Знайду на те і другів. Може й правда

Те, що ви кажете. Тиран отой,

Що вже й ім'я його язик нам палить,

Колись у вас був чесним чоловіком,

І ви його любили, тай і досі

Він вас не зачепив. Я молодий ще,

Та все таки через мене що небудь

Заслужите у нього, та й годить ся
Оддать ягня слабе, невинне, бідне,
Щоб лютого угамувати бога.

Макдоф.

Я не зрадливий.

Маком.

Та Макбет зрадливий.

І добродітельна природа може
Перед могутністю царя подать ся.
Та не во гнів се вам: які вдались ви,
Я не зміню вас мислями моїми.
Свяють вічно ангели, хоть впав з них
Найосяйнїйший; і хоть би все злюще
Носило чистий образ благодатї,
То благодать лишилась би благою.

Макдоф.

Втеряв же я свої надїї!

Маком.

Може

Там саме, де я сумніви свої
Знайшов. Бо як же, нагло так погнались
Від жінки і дітей, всього дорожших
І наймилїйших узників любови,
Що й не прощались навіть? Вибачайте!
Се недовірство так говорить з мене
Не вам у нечесть, лиш собі в обачність.
Ви може чисті й щирі, хоч би що я
Про вас і думав.

Макдоф.

Так підпливай же кровю, бідний краю!
Тираннїв велика; закладай
Міцні основини, бо благородство
Тебе гнuzдять не сьміє. Ти-ж бідарю
Гнись у ярмі! Твій правий пан боїть ся.
Прощай же, князю! Анї за всю землю,
Котру тиран загрїб у загребущі,

І за скарби Востока у придачу,
Я-б не схотів таким ледащом бути,
Яким тобі здаюсь.

Маком.

Не ображайтесь!

Я-ж не до разу вам недовіряю.
Я вірю, край наш стогне під ярмом,
Рида, ллє кров і кожний новий день
Новії рани завдає. Я певен,
Що много рук зірвесь за моє право.
Ось милостивий Аглицький на поміч
Дає мені хоробрих кілька тисяч;
Та що з того? Хоть навіть наступлю
На голову тирану, чи на меч
Її здійму, то бідний край дознає
Ще більше злигоднів, ніж знав їх доси,
Ще більше мучитиметься і гірше
Через того, хто візьме гору.

Макдоф.

Хто-ж се?

Маком.

Я тут себе самого розумію.
Я знаю, зароди всіх злих забагань
Защеплено в мойому тілі з роду;
Як розівють ся, то Макбет ваш чорний
Мов сніг вам здасть ся білим, і нещасний
Ваш край його вважатиме ягнятком
Рівняючи його й мої злочинства.

Макдоф.

У всіх страшених легіонах пекла
Не знайдець ся такий проклятий дьявол,
Щоб перейшов Макбета.

Маком.

Ну, я знаю,

Він кровожадний, ласий, скнарний, ницний,
Завзятий, злющий і смердить усяким

Гріхом, якому є названне; тільки-ж
В моїй ласоті дна не досягнути.
Не сповнять похотей моїх безодні
Жінки і дочки ваші, жони й діви.
Моя жага прорве усі забори,
Які-б мою впиняли самоволю.
Нехай-же лучче вже Макбет царює.

Макдоф

Жага безмірна, се також тиранство,
Що вже не раз без часу всиротило
Щасливий трон, царів згубило многих.
Ну, та не бійсь те що твоє прийняти.
Тя вдоволятись можеш потай миру,
Та ще себе й холодним удавати.
А в нас охочих дам на се доволі.
Хоч би й який сей коршак був у тебе,
Не пожере усіх, що будуть раді
Оддати себе величеству, як тільки
Воно на них спогляне.

Маком.

З сим укупі

В моїй лихій і ледарській удачі
Така ненаситна росте ще скнарість,
Що будь я королем, я-б перерізавав
Усіх дворян за їх одні маєтки:
Один давай клейноти, другий замок,
І що надбав би, те немов приправа,
Мене-б робило й надто ще голодним, —
Що я кував би беззаконні кривди
Против людей і добрих і честивих,
І за богацтво їх зганяв би з світа.

Макдоф.

Ся скнарість унідряєть ся вже глибше,
Шкодлившим розпускаєть ся коріннем,
Ніж пал, що з літом життя проминає.
Вона в нас на царів мечем бувала.

Та ще не бійсь: Шотляндія богата
Зумів вдоволить твоє жаданне
Одним твоїм добром. Се все ще можна
Знести, де чесність має перевагу.

Маком.

Коли-ж бо чесности не має в мене!
Бо правосуддя, правди, воздержання,
Статочности, добра і милосердя,
Побожности, любови і терпіння,
Хоробрости і твердості не маю
Я й сліду навіть. Замість того в мене
Усяких злочинів кубло богате.
Коли-б я силу мав, повиливав би
У пекло молоко солодке згоди,
Заколотив би миром по вселенній,
Порвав би всяке на землі єднання.

Макдоф.

Шотляндіє, Шотляндіє!

Маком.

Чи слід же

Скажи тепер, такому царювати?
А я такий.

Макдоф.

Такому царювати?

Ні, ані жити!... Бідний мій народе!
Тиран безправий скипетром кривавим
Тебе жене; коли-ж ти, мій народе,
Благословенні дні побачиш знову?
Бо і наслідник праведний престола
Собі прокляте вирік одреченне,
Осоромив своє царське рожденне. —
Отець твій був сьвятий король, сьвятійший,
І королева, що тебе вродила,
Частійш навколїшках, ніж на ногах стояла,
Що-дня вона всю жизнь свою вмірала.
Прощай! Те, що казав єси про себе,

Макбет.

Те із Шотляндії мене прогнало.
О серце! тут кінець твоїм надіям.

Мако м.

Макдофе, гнів сей благородний, се
Дитина чести, він з душі моєї
Прогнав всі чорні сумніви, і помирив їх
З твоєю вірністю і честю. Дявол
Макбет не раз хотів мене піймати
Такими штуками в свої лабеті,
І тихий розум мій мене боронить
Од надто скорого довіря людям.
Тепер же Бог між нами посередник,
Від сеї хвилі на тебе спускаюсь,
І на себе клепати більш не буду.
Тут я зрікаюсь плям і всіх пороків,
Що плямував себе перед тобою:
Вони чужі моїй природі-вдачі.
Мене ще жінщина в любови не знає;
Ніколи я ще не зламав присяги;
Я й власного не вельми допевняюсь;
Від слова данного не відступав ся;
Як життя, люблю я істину всім серцем,
І перва лжа моя була ті речі,
Що на себе самого я промовив.
Що-ж справді я, те щиро поручаю
Тобі та бідолашному краєви.
Ще не прибув еси сюди, як Сівард
Старий зготовив десять тисяч війська,
І рушить зараз у поход. Ми вкупі
Йдемо, і наша правота — порука
За нашу справу. Чом же не озвеш ся?

Макдоф.

Такі хороші й нехороші речі
Од разу дуже трудно помирити.

Ввіходить лікарь.

Маком.

Ще поговоримо про се. — Чи вийде
Король, скажіть будь ласко?

Лікарь.

Вийде,

Добродію. Там купа бідолашних
Жде королівських ліків. Їх недуга
Не підхилляється нам під науку;
А приторкнеться він, — у ту-ж мінуту
Одужують. Таку сьвяту силу
Його руці дав Бог.

Маком.

Спасибі, доктор. (Виход. лікарь).

Макдоф.

Се про яку недугу він говорить?

Маком.

Її звуть неміччю, і в сій недузї
Король сей найдивніші речі творить.
Я надививсь на них сюди прибувши.
Як він благає небо, се вже знати
Йому самому; тільки бідні люде,
Всі в болячках, що жаль бере й гледіти,
Що ніякі не помагають ліки,
В його одужують, як золотого
На шиї личмана повісити
Та молитви промовить над болящим⁵¹).
Говорять, що він і свойму потомству
Сю благодать лічення завіщає.
З сим дивним даром має він від неба
І дар небесного пророкування,
І всяка благодать круг його трона:
Бо повен Божого благословення.

Ввіходить Россе.

Макдоф.

Дивітесь, хто се йде сюди?

Маком.

Не знаю.

А тільки наш земляк, та незнайомий.

Макдоф.

Вітаю тут вас, дорогий кузине!⁵²⁾

Маком.

Тепер і я впізнав його. О Боже!

Зломи те все, що странніми нас робить!

Россе.

Амінь.

Макдоф.

Ну, що? Шотляндия стоїть ще
Там, де стояла?

Россе.

Бідна україна!

Вона сама себе насилу знає.

Се вже не мати нам, а домовина.

Коли побачиш там, що хто сьмієть ся,

То се такий, що вї про що не знає.

Зітхають, стогнуть там, кричать до неба,

І всїм байдуже; а велике горе

Досадою щоденною здаєть ся.

По мертвому задзвонять, і насилу

Спитає хто, по кому. Ув'ядає

Там жизнь скорійше, ніж на шапці квітка,

І перш ніж занедужають — вмірають.

Макдоф.

О, повість витворна, та справедлива!

Маком.

Яке-ж найновше там нещасте сталось?

Россе.

Годину проживе, і те вже буде

Освистане, як за нове розкажеш.

Нові нещастя що міноти спіють.

Макдоф.

Як поживає моя панї?

Россе.

Добре.

Макдоф.

А дітки як живуть?

Россе.

Гаразд і дітки.

Макдоф.

Тиран впокою їх не потривожив?

Россе.

Ні, як я їхав, то були впокійні.

Макдоф.

Та не скупись на слово. Що там з ними?

Россе.

Як їхав я сюди, щоб передать вам
Те, що мені було важке аж надто,
Ходила поголоска, що вже многих
Упорано людей достойних. Я няв віри,
Бо бачив, що тиран потури двигав.
Отсе-ж мінута помочи настала:
Ваш вид один в Шотляндії поробить
Вояк, заставить і жіноцтво битись,
Щоб од гіркої долі слобонитись.

Маком.

То радуйте ся-ж! ми вже виступаєм.
Нам милостивий Англійський позичив
Сіварда доброго і десять тисяч
Людей. Старійшого у християнстві
І луччого войовника не знайдеш.

Россе.

Коли-б же міг і я вам одвічати
На сю одрадну новину такою!
Мої-ж слова такі, що їх би лучче
Проскігли в пустині, у безлюдді.

Ма к до ф.

Кого-ж вони дотичать ся? громади?
Чи серцю одинокому се горе?

Россе.

Нема такої чесної душі, щоб горя
Сього не поділяла, та найбільша
Частина вам належить самому.

Ма к до ф.

Коли мені, то не ховай від мене,
Давай мені се горе як найскорше.

Россе.

Нехай же слух твій язика на віки
Мого не проклене, таке почувши,
Чого твої іще не чули вуха!

Ма к до ф.

Гум! я догадуюсь.

Россе.

Твій замок взято,
І жінку і дітей усіх побито
По звірськи.

Ма ко м.

Милосердий Боже!...]

Ні, не насовуй так на очі шапки,
Дай тузі голос: бо печаль безмовна
До переповненого серця шепче
І раб розірватись.

Ма к до ф.

То й дітей?

Россе.

Жону, дітей і слуг, усіх побито,
Кого знайшли.

Ма к до ф.

І я тут мусів бути!
То і жону убито?

Россе.
Я вже мовив.

Маком.
Розваж себе. Ми зробимо лікарство
На се смертельне горе з відомщення.

Макдоф.
Нема дітей у нього. — Всіх моїх маленьких?
Сказав єси, що всіх? О коршаку пекельний!
Усіх? Як! всіх моїх пташаток любих?
І матір' їх, — усіх одним налетом?

Маком.
Борись із горем так, як муж.

Макдоф.
І буду,
Та мушу чоловічим серцем чути.
Не можу я про те не споминати,
Що мав я найдорожшого на світі...
І небо бачило се й не вступилось?
О грішнику Макдофе! се за тебе
Побито їх. Ти злюко! се за тебе,
Не за свої гріхи вони душею
Понакладали. Упокой їх Боже!

Маком.
Нехай се в тебе зробить ся точилом
Твого меча. Нехай твоя скорбота
Обернеть ся у лютість. Не гамуй ся.

Макдоф.
О, я тепер очима — наче жінка,
А язиком хвастун! Та милий Боже!
Укороти ждання, і око з оком
Постав отчизни ворога зо мною,
Постав його перед мій меч! Коли він
Влизне, прости і ти його, мій Боже!

Мако м.

Ся нота мужественно задзвонила.
Ходім до короля. Готове військо,
Лишаєть ся нам тільки попрощатись.
Макбет поспів уже, щоб струсонути,
І висші сили понаготовляли
Свої знаряддя. Заспокій ся трохи,
О скільки се можлива річ для тебе.
Найдовша ніч знаходить день для себе. (Виходять)

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Донзінан. Сьвітлиця на замку.

Ввіходять лікарь та послужня панї.

Лікарь.

Дві ночі вже я з вами тут пильную,
Та в вашім слові не вбачаю правди.
Коли в останне так вона ходила?⁵³⁾

Послужня панї. З того часу, як його
величество рушив у поле, я бачу, як вона встає
з постелї, накине нічну опончу на себе, відом-
кне свою шуплядку, вийме папір, зложить,
пише на нїм, читає, потім запечатає і знов
вернеть ся на постіль, і се все в найтвердїй-
шому сні.

Лікарь. Велика пертурбация в природї,
щоб разом приймати і благодворення сну, і чи-
нити діла бдіння! У сїй трусї, опріч її ходін-
ня і інших поступків, що ви чували інколи? що
вона говорила?

Послужня панї. Таке, добродїю, чого
я не хочу промовити за нею.

Лікарь.

Мені скажіть: се буде дуже добре.

Послужня пані. Ні вам, ані кому іншому, не мавши свідка, щоб потвердив мов слово. (Ввиходить леді Макбет із світлом). Дивітесь, ось вона йде! Оттак як раз вона все, і клянусь життям, у твердому сні. Придивітесь до неї; станьте ближше.

Лікарь. Як вона здобула світла?

Послужня пані. Та воно-ж стояло коло неї. У неї світло не згасаючи горить.

Лікарь. Ви бачите, в неї очі відкриті.

Послужня пані. Еге, та їх чуття закриті.

Лікарь. Що се вона робить? Гляньте, як вона тре руки.

Послужня пані. Се в неї за звичай так, наче-б то мила руки. Іногді я цілий квадранс години дивлюсь, як вона се робить.

Леді Макбет. Все таки пляма.

Лікарь. Слухайте! говорить. Я запишу все, що виходить від неї, щоб опісля покрепити мої спомини.

Леді Макбет. Геть, проклята плямо! геть, зникни!... Раз, два... ну, тепер пора робити діло... Пекло темряве!... Фі, мій пане, фі! воїн та й боїть ся! Чого нам боятись, що про се хто знатиме, коли ніхто нашу власть не позве до одвіту? Тільки-ж бо хто подумав би, що в старому стільки крові?

Лікарь. Уважаєте?

Леді Макбет. У Файфського тана була жона. Де вона тепер?... Та чи сі-ж руки ніколи не будуть чисті?... Годі про се, мій пане, годі про се. Ти псуєш усе діло таким здриганнем.

Лікарь. Ну ще, ну ще! Ти знала таке, чого тобі не треба було знати.

Послужня пані. Вона промовила, чого не треба-б їй говорити, я в тому певна.

Леді Макбет. Все таки пахне кровю. Усі пахощі Арабії не зроблять пахучою сієї маленької руки. Ох! ох! ох!

Лікарь. Що за стогнання! Серце нагнічене страшенно.

Послужня пані. Я не хотіла-б мати таке серце в себе в грудях за величчє всього тіла.

Лікарь. Гаразд! гаразд, гаразд...

Послужня пані. Дай Боже, щоб так було добродію.

Лікарь. Ся болість сягає поза мою практику. Тільки-ж я знав таких, що ходили сплужчи, та й повмірали сьвято в своїх постелях.

Леді Макбет. Помий руки, накинй нічну опончу, не виглядай так блідо... Я тобі кажу, Банка поховано, не може він вийти з ями.

Лікарь. Оттакої ще!

Леді Макбет. У ліжко, в ліжко! Он стукають у ворота. Ходім, ходім, ходім, ходім, дай мені руку. Що зроблено, того не робити. У ліжко, в ліжко, в ліжко!

(Виходить леді Макбет).

Лікарь. Тепер вона піде до постелі?

Послужня пані. Простісінько.

Лікарь.

Усюди ходять пошепти погані:

Діла ненатуральні породжають

І розстрої також ненатуральні.

Заражена душа глухим перинам

Хотіла-б виявить свої секрети.

Їй більш потрібен сповідник, ніж лікарь.
О Господи! прости усіх нас!... Приглядайте
За нею пильно. Віддаліть від неї
Все, чим вона могла-б собі зашкодить.
Пасіть її очима. На добраніч!
Вона стрівожила мій ум, зумила очі...
Я думаю, та говорить не сьмію
Послужня панї.
Добраніч, добрий докторе, добраніч! (Виходять).

Сцена друга.

Поле під Довзінаном.

Тулумбаси й корогви. Ввіходять Ментіс, Кетнес, Анґус,
Ленокс і воїни.

Ментіс.

Потуга Англійська вже недалеко;
Ведуть Маком та дядько його Сівард,
Та добрий наш Макдоф. Палають местю.
Бо дорогі права їх розбудили-б
І схимника на подвиги криваві.

Анґус.

Ми стрінемо їх під Бірнамським гаєм.
Вони туди прямують.

Кетнес.

Не чували,
Чи й Дональбен іде укупі з братом?

Ленокс.

Ні, ні, добродію, я знаю певно.
У мене реєстр усього дворянства.
Там Сіварденко і багато юних
Голобородьків, що тепер уперше
Покажуть мужество.

Ментіс.

А що тиран наш?

Кетнес.

Великий Донзінан варув міцно.⁵⁴⁾
Говорять інші, що вже збожеволів.
А хто ненавидить його не вельми,
Ті звать се боввим завзятем. Певне
Одно: що вже він пояса порядку
На розстрої своїм ніяк не стягне.

Ангус.

Тепер він чує, як убійства тайні
До рук йому поприлипали. Бунти
Його за зраду день у день карають.
Ким він повеліває, ті корять ся
Команді тільки, а ніхто не любить.
Тепер він чує, що високий титул
Теліпаєть ся на ньому, як одіж
Велетенська на злодії дрібненькім.

Ментіс.

Хто-ж став би ганити його за страхи,
Коли його стурбовані чуття
Самі себе і все, що єсть у ньому
Клянуть за те, що в ньому жити мусять?

Кетнес.

Ну, так ідімо-ж до того на службу,
Кому по правді титул сей належить,
До лікаря недужньої отчизни,
І виллєм з ним всю кров свою до каплі,
Щоб ісцілить її.

Ленокс.

Або хоть стільки,
Щоб нашу царственну зросити квітку
І затопить кукіль. Марш до Бірнаму!
(Виходять маршем).

Сцена третя.

Донзіан. Сьвітлиця на замку.

Ввіходять Макбет, лікарь і прибічники.

Макбет.

Більш не носить вістей! Нехай тікають!
Поки Бірнамський гай до Донзіана
Не рушить, страхом я себе не сплямлю.
Що хлопець сей Маком? не народив ся
Від жінки? А ті духи, що знають
Усе, що діеть ся з людьми, мені сказали:
„Не бійсь, Макбете, хто родивсь від жінки,
Тебе не одоліє“. Утікайте-ж,
Лукаві тани, до епікуреян,
До Англічан! Мій дух і мужне серце
Від сумніву й страху не затрясеть ся.
(Ввіходить слуга).

Щоб ти зчорнів, молочна образино!
Де взяв ти гусячий сей погляд?

Слуга.

Там десять тисяч їх...

Макбет.

Гусей, ледащо?

Слуга.

Ні, воїнів, королю.

Макбет.

Геть від мене!

Натри свою мармизу, щоб румяний
Був страх твій, ти, блідопечений хлопче!
Яких там воїнів, перістий дурню?
Щоб ти пропав! Сї полотвяні щоки —
Порадники страхополохів. Що там
За воїни?

Слуга.

Англійські, ваша милость.

Макбет.

Геть звідсіля, дурне мурло! (Слуга виходить)
Сейтоне!⁵⁵)

Болить душа, як подивлюсь... Сейтоне!

Чи ти глухий?... Ся гра або на віки

Мене розвеселить, або погубить.

Доволї я пожив на сьвітї, і дожив ся

До осени сухої з жовтим листем.

Шкода менї на старість визирати

Того, що купчить ся кругом старого:

Любови, шани, послуху і дружби.

Замість того менї клятьби судились —

Не голосні, а все таки гіркії, —

Та ще лестиве слово-подихання.

І те взяли-б у мене горопахи,

Да тільки не зосьмілять ся. Сейтоне!

Ввіходить Сейтон.

Сейтон.

Що вашому величеству угодно?

Макбет.

Які новини ще?

Сейтон.

Все те справдилосьь,

Про що вам рапортовано, королю.

Макбет.

Я битимусь, аж поки обрубують

З моїх кісток все тіло. Панцир, зброю!

Сейтон.

Ще вам не треба їх.

Макбет.

Нї, я надїну.

Та вислати комонника на чати,

Нехай околицю кругом об'їде.

Хто говоритиме про страх, того завісить!

Подай сюди всю зброю! Ну, Ескуляпе,

Що ваша пацієнтка?

Лікарь.

Менш недужа,
Нїж розтрівожена безперестанним
Напливом диких, безпокійних думок.

Макбет.

То вилічи її. Ти-ж мушиш знати,
Як у недузї душу лікувати,
Як з пам'яті печаль повиривати,
Із мізку все сумне повискребати,
І забутним солодким антидотом
Ослобонити від гіркої гущі,
Що каменем на серце налягає.

Лікарь.

Тут сам себе нехай недужий лічить.

Макбет.

Повикидай же псам свої лікарства,
Не треба їх мені. Ну, надівай же!
Дай палицю! — Сейтоне, висилай же. —
Від мене, докторе, тікають тани.
Іди вже, йди! От, докторе, коли-б ти
З'умів розгледіть воду мого царства,⁵⁶⁾
Знайти його недугу і вернути
Його до прежнього його здоровля!
Я-б так тебе вихвалював, що й ехо
Знов заходило ся-б тебе хвалити.
Ні, розщипни; чи чуєш? Хоть рубарбом,
Чи сенною, чи іншим прочищенням
Коли-б сих Англічан проклятих вигнать!
Ти чув про них?

Лікарь.

Чув, мій королю.

Царська зготова ваша сповістила
І нас про де-що.

Макбет

Се неси за мною. —

Поки Бірнамський гай на Донзінан не рушить,
Я не боятимусь ні смерти, ні руїни. (Виходить).

Лікарь.

А я — аби із Донзінана вбратись,
То вже-б мене у друге не дозватись. (Виходить).

Сцена четверта.

Поле під Бірнамським гаєм.

Тулумбаси й корогви. Ввиходять Маком, старий Сівард
із сином, Мавдоф, Ментіс, Кетнес, Ангус, Ленокс, Россе
і воїни маршем.

Маком.

Товариші, надіюсь, що вже скоро
Ми будемо в своїх домах безпечні.

Ментіс.

Не сумнимось.

Сівард.

Що се за гай я бачу?

Ментіс.

Се гай Бірнамський.

Маком.

Нехай зрубає кожен по гіляці,
Й несе перед собою. Ми сим робом
Закриєм, скільки справді в нас потуги,
І помішаєм ворогови вісти.

Воїни.

Се буде зроблене.

Сівард.

Одно ми знаєм:

Що певний у собі тиран держить ся
У Донзінані все, і хоче встоять
Там против нас.

Макбет.

Маком.

Се-ж тільки і надії:

Бо всюди, де є нагода, великі
І менші люде устають на нього,
А хто йому ще служить, то з неволі,
Серця-ж усіх від нього відхилились.

Макдоф.

Нехай наш суд про се підіжде діла:
Вповаймо тільки на військову справу.

Сівард.

Вже близький час, що ми самі побачим
І скажемо, що маєм і що мусим.
Ми думками одні надії плодим,
А добра битва вірний суд покаже.
Рушаймо-ж против неї, двиньмо військом!
(Виходять).

Сцена пята.

Доввінан. На замку.

Ввіходять Макбет, Сейтон і воїни з тулумбасами і корогвами.

Макбет.

Повиставлять стяги мої на мурах.
Крик буде той же: „Йдуть!“ Міцний наш замок,
І насьмієть ся з обляганя. Будуть
Лежати, поки переїсть їх голод
Та болісті. Коли-б не покрепили
Їх ті, кому-б за нас стояти треба,
Ми борода до бороди-б їх стріли,
І били-б їх у спину до домівки...

(Жіноче голосінне за сценою).

Що се за крик?

Сейтон.

Се женський плач, королю.
(Виходить).

Макбет.

Я мало не забув, як страх і пахне.
А був той час, що все в мені хололо,
Як чув я крик в ночі, і все волоссе
На голові, живе, вставало в мене.
Та я вечерю мав таку страшенну
І страхітте із думами моїми
Смертоубійними так повдналось,
Що не злякає вже... (Вертаєть ся Сейтон).
Ну, що за крик там?

Сейтон.

Скінчилась королева, мій королю.

Макбет.

Годилось би навпослі їй умерти.
Ще був би час і для сієї вісти.
Все завтра, і знов завтра, завтра лізе
Що-дня собі тихенько-поволеньки
Аж до останньої силляби часу.
І наші всі „учора“ присьвітили
Дорогу дурням до дурної смерти.
Гори-ж, гори, недогарку, догорюй!
Що жизнь? се тїнь, що йде-проходить мимо,
Комедиянт убогий, що вертить ся
Та величаєть ся свій час на сцені,
А там його й не чути. Мов та казка,
Що каже бѣзумень, — гучна, ярлива
І непотрібна нї до чого. (Ввіходить посланець).
Ти хочеш щось сказати: ну, не гай ся-ж.

Посланець.

Королю, ваша королівска милость!

Я мушу донести про те, що бачив,
Та й сам не знаю, як.

Макбет.

Кажі, кажі вже.

Посланець.

Як я стояв на чаті, на узгіррі,
На Бірнам дивлячись, мені здало ся,
Що гай із місця рушив.

Макбет.

Брешеш, рабе! (Бе його).

Посланець.

Скарайте, як хоча, коли не правда.
Побачите й самі, як за три милі
Сей гай іде сюди.

Макбет.

Коли ти брешеш,
На первім дереві тебе завішу
Живого, поки з голоду засохнеш.
Коли-ж ти кажеш правду, то байдуже
Мені, як се ти зробиш і зо мною.
Хитаюсь в певности моїй і починаю
Сумнити ся в чортячих еківоках,
Що брешуть правдою. „Не бійсь нічого,
Поки Бірнамський гай не рушить з місця
До Донзімана“... Гей до зброї! в поле!
Коли те, що він каже, справді сталось,
То ні втікання нам, ні зоставання!⁶⁷⁾
Обридло вже мені і сонце.
Коли-б усе розпало ся й почезло!
Дзвоніть!... Дми, вітре! наставай, погібіль!
Хоть помремо у панцирях на тїлі. (Виходять).

Сцена шеста.

Донвінан. Перед замком.

Тулумбаси і корогви. Ввіходять Маком, старий Сівард,
Макдоф і їх військо з гиллем.

Маком.

Тепер ми вже геть близько. Покидайте
Щити зелені ваші; покажітесь
Тим, що ви єсть. Достойний дядю,
Ви в купі з вашим благородним сином,
Моїм кузином любим, гетьмануйте
В цій первій нашій битві, а достойний
Макдоф і ми чинитимем остаток,
По нашому порядку.

Сівард.

То прощайте!

Аби спіткати нам твранську силу,
Нехай нас бють, коли не вмієм битись.

Маком.

Звеліть всім нашим трубам промовляти,
Як смерть і кров нам личить зустрічати.
(Виходять).

Сцена сема.

Инша часть поля.

Бойовий галас. Ввіходить Макбет.

Макбет.

Мов до стовпа привязано, не можна
Втікати. Ні, ведмедем буду битись⁵⁸).
Де-ж той од женщины ненарожденний?
Його боятись маю, більш нікого.

Ввіходить молодий Сівард.

Молодий Сівард.

Імя твоє?

Макбет.

Злякавш ся почувши.

Молодий Сівард.

Ні, хоть би ти назвав себе ще гірше,
Ніж хто з пекельників проклятих зветь ся.

Макбет.

Моє імя Макбет.

Молодий Сівард.

І сам нечвстий

Не знає більш ненависного титла.

Макбет.

Ані страшнійшого.

Молодий Сівард.

Ти брешеш,

Гидкий тиране, і мій меч докаже
Твою брехню. (Бють ся. Молодий Сівард падає).

Макбет.

Тебе вродила жєнщина. Усі ви,
Кого вродила жєнщина, сьмію ся
З ударів ваших, як зітєну ся в бою. (Виходить).

Боевий галас. Ввиходить Макдоф.

Макдоф.

Тут гук гуде найбільше. О тиране!
Яви своє лице! Коли ти згинеш
Від кого иншого, а не від мене,
То дух жони моєї й діток буде
Мене гонити всюди. Я не хочу
Тих бідолашних Кернів побивати,
Що понаймали ся списи носити.
Або тебе, Макбете, або меч мій
Сховасть ся невищєрблений в піхву!
Ти ось де мусиш бути. По великій

Юрмі, по галасу гучному бачу,
Що гут хтось із найпотужнійших беть ся.
О, дай мені його знайти, фортуно!
Більш не прошу. (Виходить. Боевий галас).

Ввіходять Маком та старий Сівард.

С і в а р д.

Сюди, мій принце! Замок нам піддав ся.
З обох боків тиранова потуга беть ся,
І благородні тани серцем мужнім
Стоять в бою. Та день до нас схилив ся,
І мало що зостало ся зробити.

М а к о м.

Ми стріли ворога, що нас минає.

С і в а р д.

Ввійдімо, князю, в замок. (Виходять. Боевий галас).

Сцена осьма.

Инша часть поля.

Ввіходить Макбет.

М а к б е т.

Про що Римлянином безумним бути,⁵⁹⁾
Вмирати від свого меча? Поки я бачу
Живих перед собою, лучче буду
На них його щербити.

Ввіходить Макдоф.

М а к д о ф.

Стій, пекельний

Собако, стій, вернись!

М а к б е т.

Зо всіх живущих

Від тебе я найбільше ухияв ся.

Моя душа і так навагонілась

Твоєю кровю.

Макдоф.

Я не маю слова:
Мій голос у моїм мечі, тиране,
Кривавий неказанно, невимовно! (Бють ся).

Макбет.

Ти марно тратиш працю. Скорше воздух
Своїм мечем пораниш, ніж із мене
Крові уточиш. Бий, кому здолієш
Завдати рану; а мов здоровле
Окрито чарами. Ніхто рожденний
Від женщины мене не одоліє.

Макдоф.

Одчай ся-ж в чарах! Той нечистий ангел,
Котрому ти служив, тобі обявить,
Що вийнято Макдофа із утроби
У матери його до народження.

Макбет.

Будь проклят той язик, що се промовив!
Злякав він луччу часть мужчини в мене.
Нехай не ймуть лукавим більше віри:
Вони туманять нас двояким зміслом,
Додержують обіцянки для уха,
І ламлють слово у надії нашій.
Не хочу я з тобою воюватись.

Макдоф.

То піддавайсь, легкодуху, щоб жити
На дивовижу і показ всім людям.
Держатимем тебе, як чудо-юдо,
Змалюем на тязблиці і підпишем:
„Тут можна бачити тирана“.⁶⁰⁾

Макбет.

Не здамсь, не буду землю цілувати
Перед ногами хлопчика Макома

І вислуховувать клятьбу від черняї!
Хоть і прийшов Бірнам до Донзіана,
Хоть ти від женщины й не народив ся,
Та я останнього спитаю робу.
Відкину щит ізперед свого тіла:
Нехай же і Макдоф себе покаже!
Будь проклят, хто з нас первий „годї“ скаже!
(Виходять бючись. Боевий галас.)

Розтіч. Труби. Ввиходять з тулумбасами і корогвами Маком, старий Сівард, Россе і інші тани й воїни.

Маком.

Колн б всі наші друзї та вернулись!

Сівард.

Нї, инші одійшли на віки. Все-ж бо
Великий день ми дешево купили.

Маком.

Макдофа з вашим благородним сином
Одних нема.

Россе.

Ваш син хоробрий
Оддав свій довг. Він жив, поки став мужем,
І доказавши доблести своєї
В безуступнім бою, лїг мужем.

Сівард.

То він скінчивсь?

Россе.

І взято його з поля.

Та ви не міряйте своєї туги
Його достоїнством: тоді бо туга
Не матиме кінця.

Сівард.

А рани в нього

Всі зпереду?

Россе.

Так, на чолї самому.

Сівард.

То буде син мій воїном Господнім.
Май я синів хоть стілько як волосся,
Я красшого кінця їм не бажав би.
Отсе-ж по нїм і дзвін.

Маком.

Він стоїть більше
Жалю. По нїм журиться довго буду.

Сівард.

Нї, більше він не стоїть. Гарно вмер він
І заплатив свій довг, то й слава Богу!
А ось вам ще одна приходить радість.

Вертаєть ся Макдоф з Макбетовою головою.

Макдоф.

Чолем, королю! вже бо королюєш.
Ось голова проклятого злодюги.⁶¹⁾
Тепер ми вольні. Я тебе вбачаю
В тісному крузі королівських перів.
Озвались серцем на мов вітання, —
Нехай тепер озвуть ся голосами.

Усі.

Бувай здоров, Шотляндський наш королю!

(Труби).

Маком.

Ми вгаємо часу на те не много,
Щоб за прихильність вашу і за службу
З вас кожного надгородити. Тани
І родичі мої, од нинї титулуйтесь
Графами. Ще Шотляндия не мала
Такого титулу. А що до инших,
То треба наново пересадити,
До дому наших друзів поскликати,
Що з пазурів тирана невсипущих

Втікали на чужину, і позвати
На суд прислужників його жорстоких,
Сього гидкого різника, що згинув,
І лютої як біс його цариці,
Що наложила на себе, в чутка,
Криваві руки. Се і инше всяке діло,
По милости Господній, ми поробим
Свого часу і на своєму місці.
Тепер, всіх дякуючи, відпускаю
І на вінчанне в Скону запрошаю. (Виходять).



ПОЯСНЕННЯ.

1) В оригіналі *Graymalkin* — сірий кухонний кіт. В середніх віках панувало віруванє, що в домі чарівниці звичайно пробуває демон в виді сірого або чорного кота, що чарівниця розмовляє і пестить ся з ним, а він робить їй різні послуги. І у нашого народа доси заховало ся віруванє, що кота можна держати тільки до сімох літ, а потім у него вступає лихий дух.

2) *Fair is foul, and foul is fair* (що гарне, те погане, а що погане, те гарне), стародавня чародійська формула, якою чарівниці буцім то зазначували своє відреченє від того, що иньші люде вважали гарним і добрим, а прилученє до того, що иньші вважали поганим. Тут ся формула має та-тож иньше, символічне значінє, те, що вся погань у тій штуці іде з того, що буцім то гарне (жінка Макбета, королівська корона), а на ділі показуєть ся поганим.

3) Форес, місцевість у горішній Шотляндії, між Файфом, де була вгадана тут битва, і Інвернесом, маєтністю Макбета.

4) Макдонвальд, як оповідає Голіншід, був вазалом Дункана, що збунтував ся і побив королівське військо. Пізнійше побив його Макбет

і обляг у його замку. Не бачучи надії ратунку і не хочючи піддати ся лютому Макбетови, Макдонвальд убив зразу свою жінку, порізав своїх дітей, а потім убив сам себе, так що вдерши ся до замка Макбет застав самі трупи. Але жорстокий Макбет не задовольнив ся тим, велів мертвому противникови відрубати голову і відіслав її королеви, а тіло велів прибити до шибениці.

5) Керни і Галльовілясці — вояки з Ірляндії, кельтського походження, що по оповіданю Голіншіда були союзниками Макдонвальда.

6) Норвезький король Свено, брат Кнута данського, напав був на Шотландію коло 1035 р. Против него виступив шотландський король Дункан зі своїми воєводами Макбетом і Банком. Але Шотландці були побиті і тільки по битві, учаснувавши Норвежців вином заправленим сон-зілем, вони перерізали сонне норвезьке військо. Се оповідане Голіншіда, зовсім неісторичне, використав Шекспір тільки в одній частині, пропускаючи огидливу ріванину сонних, а розмальовуючи натомісць воєнну хоробрість Макбета.

7) Тан, дословно : меч, шотландський титул барона.

8) Белльона — латинське божество війни. Жених Белльони — войовник.

9) Сент Кольм — маленький островець на західнім березі Шотландії, названий так від сьв. Колюмбана, ірландського місионера, що в VI в. навернув Шотландію на християнство і поклав на тім островику основи монастиря.

10) Чарівниці своїми чарами по старим віруваням бували причиною між иньшим також усяких пошестей і заріз на людей і на худобу. На таку свинячу пошесть натякає очевидно й ся ре-

пліка, а не, як хоче дехто з коментаторів (Брандль), на євангельське оповідане про демонів, що вскочили в свиняче стадо.

11) Англійський корабель „Тигр“ плавав до Алеппа в р. 1583; се заготовано в книзі Гакльойта про морські подорожі (Hakluyt, The Seafarers).

12) Weird sisters, дословно: сестри старовини або сестри Верди; Вердою звала ся найстарша з Норн, судьбових дів північної мітольоїї. Про сих сестер згадуєть ся дуже часто в староанглійській поезії ще до X віку як про богинь, що кермують битвами.

13) В англійським театрі часів Шекспіра преставлювали чарівниць мужчини з бородами і довгим розпатланим волосем.

14) Банко в поглядах пізнійших шотландських літописців був родоначальником королівського дому Стюартів. Його син Фліянс утік — оповідали ті літописці — перед погонею Макбета і схоронив ся до Уельса. Тут прийняв його один князь і віддав йому свою дочку за жінку. Фліянс швидко вмер, але лишив сина, що був завідателем (stewart) дібр свого діда по матері і визначив ся на тім становищі незвичайною здібністю та чесністю.

15) В ориґіналі the insane root, або, як деякі хочуть infame root — нездоровий корінь або корінь інфами. Інфамою звало ся в старих зільниках дур-зілля, див. прим. Bartholomäus, De proprietatibus rerum.

16) Макбетів лист до жінки — видумка Шекспіра. Натомісь Голіншід підносить, що іменоване королевича Макома наслідником престолоа попхнуло Макбета до виконання його пляну замордоваия ко-

роля. Замордовано Дункана не в замку Макбетовім, а в одній кузні край ліса.

17) Віруванє, що ластівка гніздячись у домі приносить домови спокій і щастє, загально розповсюдене.

18) Геката, грецька богиня пїтьми, звісна Шекспірови з Овідієвих „Метаморфоз“, але тут, відповідно до середньовікових поглядів, перероблена на провідницю відьом і чарівниць.

19) Тарквіній Гордий, остатній римський король, підкравши ся до сонної Люкреції, знасильовав її, пор. Шекспірову поему „The rape of Lucrece“.

20) В ориґіналі: Words to the heat of deeds too cold breath gives, дословно: слова за холодні, щоб піддавати духу горячим ділам.

21) В р. 1606 були ціни на пшеницю і ячмінь у Англії такі нечувано низькі, що фермери при повних стодолах і коморах банкрутували і не оплачувало ся збирати всего збіжя, так що багато ланів полишило ся невжитих.

22) Двоязичник, що наробив зради задля Бога, правдоподібно Єзуїт Гарнет, що хоч удавав із себе вірного підданого, був у р. 1606 суджений за порозуміє з тими конспіраторами, які в осени 1605 р. мали порохом висадити в повітре льондонський парламент разом із королем Джемсом.

23) Натяк неясний. Бачити в сих словах натяк на моду — носити тісні штани, яка в р. 1606 перейшла була з Франції до Англії і з якої сьмієть ся А. Ніксон у виданім 1606 р. памфлеті „Black year“ (чорний рік), як того хоче Брандль, мені видаєть ся мало відповідним.

24) Про Макдофа, файфського тана, згадує Голіншід аж геть пізнійше, коли Макбет почав підозрівати його.

25) Горгона, постать із грецької мітології; її лице проймало всіх непоборним страхом.

26) Звістку про те, що оба Дунканові сини по смерті їх батька повтікали геть із Шотляндії, взяв Шекспір від Голіншида. Те, що наслідком їх утеки підозріне в убійстві батька в першій хвилі звернуло ся на них, додав Шекспір сам із власної фантазії. Та він сам дає нам пізнати, що се підозріне, хоч офіційально затверджене Макбетом (див. стор. 44), у всіх чеснійших Шотляндців не знаходимо віри і Ленокс (акт III, сц. 6) вразно іронізує над сим підозрінем.

27) Скона, шотляндське місто, де коронували ся королі і де також був коронований Макбет.

28) Колям Кілля келія св. Колюмбана, себ то монастир, про який була згадка висше (акт I, сц. 2, пор. нота 9); в підземелях сього монастиря хоронено шотляндських королів.

29) В оригіналі дословно: щоб наша стара одежа не показала ся вигіднійше зробленою, ніж нова. Фраза взята майже дословно з Голіншида.

30) Про духову перевагу Цезара над Антонієм говорить Шекспір у своїй трагедії „Антоній і Клеопатра“ (акт II, сц. 3), що була писана майже рівночасно з „Макбетом“, або безпосередно по ній.

31) Звістка про те, що Банко, поспішаючи за Макбетовими запросинами до него на бенкет, у Макбетовім саду був убитий найнятими вбійцями, а його син Фліянс утік, узята Шекспіром із Голіншида. Сцени між Макбетом і вбійцями і вбійців між собою — видумка Шекспіра.

32) Про гирканських, себ то кавказьких тигрів згадує Вергілій у „Енеїді“ IV, 367.

33) І сю звістку, що від часу вбійства Банка Макбет почав підозрівати всіх шотландських вельмож і що з них ніхто не чув себе певним свого життя, Шекспір узяв із хроніки Голіншіда. Сей автор впрямно говорить про багатьох шпівнів, яких Макбет удержував у домах своїх вельможі і велить догадувати ся, що стративши таким робом їх довіре і відчуживши ся від їх товариства він удав ся в зносини з чарівниками і відьмами, а ті фальшивими пророцтвами понихали його чим раз до більших жорстокостей.

34) В грекоримській мітології була Геката найстаршою над демонами тьми, і тільки в кінці середніх віків її приплутано до світа чарів і зроблено начальницею над відьмами.

35) Ахерон, у старих Греків ріка в підземному світі, тут очевидно якесь збірне місце чарівниць, доступне й для звичайного чоловіка, яким являєть ся Макбет.

36) У Міддльтоновій поемі „Чарівниця“ ся пісенька виглядає ось як :

Д у х в а с ц е н о ю (с п і в а є)

Ой прибувай! Ой прибувай!
Гекато, швидше прибувай!

Г е к а т а.

Іду, лечу, мій духу!
Іду, лечу що духу,
Іду, лечу що духу!

Із Міддльтонового тексту виходить, що сей „маленький дух“, то був кіт; Шекспірів текст не допускає такого розуміння.

37) Святий Едуард, син Етельреда, як називає його Голіншід, або „Визнавець“, як називають його інші історики, панував у Англії в роках 1042—66.

38) Сівард, граф Нортумберляндський, був по оповіданню Голіншіда батьком Дунканової жінки, отже Макомовим дідом. Шекспір якось не завважив того; у него Маком зове Сіварда дядьком (unple, див. акт V, сц. 6). А в отьому місці граф Нортумберляндський виразно ставить ся як особа окрема від Сіварда; Макдоф має благати короля:

Чи не підняв би він Нортумберлянда

З Сівардом воїном йому на поміч.

38) Граф Ленокс у Голіншіда зовсім не причасний зо історії Макбета; Шекспір випровадив у драмі фігуру сего шотляндського патріота мабуть тільки тому, що пізнійші літописці вважали його родоначальником Даридея, мужа Марії Стюарт і батька короля Джемса.

40) Гарпії — мітичні грецькі почвари, звісні зі своєї пажирливости. Тут вони перемінені на якісь істоти, що проголошують час відповідний для роблення чарів.

41) І ся пісенька, віднайдена в Міддльтоновій „Чарівниці“, правдоподібно взята Шекспіром із уст люду; вона виглядає ось як:

Духи чорні, духи сірі,
Духи сині і червоні,
Мішайте, мішайте, мішайте,
Мішайте, що маєте сили!

42) Феї — чудодійні духи кельтської мітології; Ельфи — повітряні духи.

43) У Голіншіда говорить ся, що Макбетове підвірине проти Макдофа розбудили чарівники,

в якому він мав зносити. Вповні-ж у неласку в Макбета попав Макдоф тоді, коли при будові замка Донзіана був приставлений Макбетом за доглядача, а Макбет прибувши раз несподівано на місце не застав Макдофа при будові.

44) Тільки се друге пророцтво, що успокоїло Макбетову чуйність, у Голіншіда приписано чарівницям. Появи різних видм і королів — додаток самого Шекспіра.

45) Бірнамський ліс віддалений 2—3 милі від замка Донзіана, в східній Шотляндії, троха на північ від Перта. На схід з ним межує Іляміс, Кодор лежить далі на північ, недалеко приморського міста Нерма.

46) Вісім королів, що вийшли були аж до Шекспірового часу в роду Стюартів, се були Роберт II, Роберт III, Джемс I до VI. Королеви Марії Стюарт, матери Джемса VI (Джемса I англійського) тут не вчислено.

47) Натяк на сполученє Шотляндії з Англією і Ірляндією.

48) Голіншід вчислює тана Россе між тими вельможами, яких Макбет при кінці свого панування помордував на основі підозрінь. Кузином Макдофа зробив його сам Шекспір.

49) По Голіншіді вбійства на жінці і дітях Макдофа доконав сам Макбет, напавши на замок Файф і оголосивши Макдофа зрадником і винятим з під права.

50) Отся розмова досить вірно скопійована в тексті Голіншіда.

51) Опис чудес, які робив сьв. Едуард, узяв Шекспір із якогось иньшого жерела, не в Голіншіда. Життя сего сьвятого короля описують ши-

роко ту тзв. „царську недугу“ — не то проказу, не то віспу, не то епілепсію, яку буцїм то лічїї сьв. Едуард своєю молитвою, дотиком своїх рув і дотиком золотої медалї, що її вішано на шик хорого.

52) Ся сцена між Макдофом і Россе — видумана Шекспіром, бож Россе, як сказано висше, по оповїданю хронїки був убитий Макбетом.

53) І ся чудова сцена — власний Шекспірів додаток. Голїншїд згадавши раз про Макбетову жїнку, що наклонювала Макбета до захопленя королївської власти, бїльше не згадує про неї анї словом.

54) Голїншїд оповїдає, що перед наближенем Англїчан Макбетови радили забрати скарби, втекти на острови, там зібрати вїйсько з чужих наємникїв і здобувати свїй край на ново. Але Макбет уповаючи на свої вїщуваня лишив ся в Донзінанї не вважаючи на те, що власні пїдданї раз у раз покидали його.

55) Сейтон — видумана Шекспіром фігура Макбетового прислужника.

56) Натяк на звичайний спосїб пїзнаваня слабости з урини.

57) По Голїншїду Макбет, побачивши в ранцї своїх ворогїв, як ішли з гїляками в руках, з разу здївував ся, а тїлько згодом догадав ся, що се ї є сповненє його пророцтва. Та про те він уставив своє вїйсько в ряди і загрївав його бороти ся хоробро.

58) Голїншїд оповїдає, що коли Англїчанє повїдкїдали гїляки і Макбет побачив їх число, кинув ся зараз навтеки. За ним що духу погнав ся Макдоф. Вони гнали так досить далеко, врештї Макбет віскочив з коня і обертаючи ся до

Макдофа промовив: „Ти зраднику, що за гордо-щі женуть тебе за мною? Знай, що мені призначено не бути вбитим ні від кого, кого вродила жінка! Ходж ближше і прийми заплату, на яку ти заслужив собі“. І він підняв меч, щоб убити Макдофа. Та сей заслоняючи ся мечем відповів Макбетови, що він не вродив ся, але його викровно в матірнього лона. Макбет був сим так поражений, що стояв мов остовпілий, а Макдоф кинув ся на него і вбив його на місці.

59) Натяк на героїв трагедії „Антоній і Клеопатра“ і „Юлій Цезар“: у тих трагедиях кінчать таким робом Брут, Кассій, Енобарб і Антоній.

60) Натяк на буди в усякихми диковинами, які за Шекспірових часів їздили по містах і приваблювали цікавих чудернацькими малюнками і гучними написами.

61) По Голіншіду Макдоф відрубав Макбетови голову, настромив її на ратище і так приніс до молодого короля.



✓ 60к.

8/III-70 п.

25

НБ ЛНУ ім. Івана Франка

372 552